

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»**

Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти

Савченко Вікторія Григорівна

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ**

Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна
робота*

Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
Бацман О. С.

Магістерська робота допущена до
захисту
рішенням кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
протокол № __ від “__” _____ 2022 р.
Завідувач кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
_____ “__” _____ 2022 р.
(підпис)

Полтава – 2023

Реєстраційний № _____
(дата) _____ (ПШП)

Результати перевірки _____
(до захисту) _____ (ПШП) _____ (дата)
(на доопрацювання)

Результати захисту: _____
(оцінка)

Голова ЕК _____
(підпис) _____ (ПШП)

Члени ЕК _____
(підпис) _____ (ПШП)

_____ (підпис) _____ (ПШП)

_____ (підпис) _____ (ПШП)

_____ (підпис) _____ (ПШП)

Відповідальний секретар ЕК _____
(підпис) _____ (ПШП)

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: *магістр*

Галузь знань: 23 *Соціальна робота*

Спеціальність: 231 *Соціальна робота*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
соціальної роботи та
спеціальної освіти

_____
(підпис)

“   ”

_____ 202_ року

**З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ**

_____ **Савченко Вікторії Григорівні** _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

**НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ**

_____
_____
керівник роботи

Бацман О. С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

затверджені наказом по інституту від “ _____ ” _____ 202_ року № _____

2. Строк подання здобувачем освіти роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Виконавці
1.	Забезпечення здобувачів освіти методичними рекомендаціями по виконанню роботи	На початку навчання	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
2.	Вивчення напрямків дослідження	За графіком	Здобувач освіти
3.	Складання плану роботи та підготовки індивідуального завдання роботи	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
4.	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження	За графіком	Здобувач освіти
5.	Підготовка наукових тез з теми, що досліджувалась	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
6.	Розробка діагностичного інструментарію та проведення констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
7.	Узагальнення результатів констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
8.	Проведення формуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
9.	Узагальнення результатів формуючого експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів	За графіком	Здобувач освіти
10.	Подання на кафедру закінченої роботи, включаючи електронну версію (з метою перевірки її на плагіат)	До передзахисту	Наук. керів. Здобувач освіти
11.	Підготовка письмового відзиву на роботу	До передзахисту	Наук. керів.
12.	Проведення попереднього захисту робіт	За графіком	Комісія
13.	Прийняття рішення про допуск роботи до захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
14.	Зовнішнє рецензування	До передзахисту	Наук. керівнк
15.	Направлення робіт з рецензією до екзаменаційної комісії (ЕК) для захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
16.	Захист роботи	За графіком	Комісія

Здобувач освіти _____
(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ	13
1.1 Сімейне насильство як соціальне явище	13
1.2 Теорії сімейного насильства	15
1.3 Види сімейного насильства над жінками	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	32
РОЗДІЛ 2 СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ПОДРУЖНЬОГО НАСИЛЬСТВА	33
2.1 Соціальна політика держави щодо соціального захисту жінок, які постраждали від насильницьких дій	33
2.2 Організації, які надають соціально-психологічну допомогу жінкам, жертвам подружнього насильства	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	47
РОЗДІЛ 3 СТАВЛЕННЯ ЖІНОК ДО ПРОБЛЕМИ ПОДРУЖНЬОГО НАСИЛЛЯ	49
3.1 Програма дослідження	49
3.2 Аналіз результатів дослідження	51
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	60
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема насильства щодо жінки є надзвичайно актуальною в Україні. Без подолання цього згубного явища у суспільстві неможливо створити сприятливі умови для самореалізації людини, вільного її волевиявлення, розвитку паритетної демократії, реалізації принципу рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків.

Насильство в Україні усе ще залишається латентним явищем, яке виходить на поверхню тільки тоді, коли приховати проблему вже неможливо. Уявлення про те, що насильство має місце тільки в соціально неблагополучних сім'ях не відповідає дійсності: воно є характерним для будь-яких категорій населення, незалежно від класових, культурних, соціально-економічних аспектів.

У нашій країні питання гендерної рівності та насильства стосовно жінок у родині стали предметом публічного обговорення тільки протягом останніх років. За даними зарубіжних соціологічних досліджень 97% жертв насильства в сім'ї – жінки [32]. За результатами вітчизняних соціологічних опитувань 70% жінок в Україні підпадають різним формам приниження і знущання у родині, по відношенню до 20% жінок ці знущання здійснюються постійно [7].

Через відчуття сорому, яким супроводжуються будь-які види домашнього насильства, а також через певні традиції жінки утримуються повідомляти про скоєні факти насильства. Відтак зменшується кількість зареєстрованих фактів подібних злочинів, ускладнюється процес захисту жінок.

Розрізняють насильство в сім'ї та насильство в суспільстві. Обидва види насильства поділяють у свою чергу на фізичне, статеве, психологічне,

економічне. Насильство в сім'ї, зокрема подружнє насильство, може набувати таких форм, як нанесення побоїв, сексуальний примус дівчат, зґвалтування жінок, надмірна фізична експлуатація, постійні образи та знущання. Насильство в суспільстві - це різні форми зґвалтування, статеве домагання та залякування на роботі, у навчальних закладах та інших громадських місцях, торгівля жінками, примушування до зайняття проституцією.

Ініціаторами насильства у сім'ях є переважно чоловіки. Вони порівняно з жінками більш схильні до здійснення тяжких актів насильства (побиття, використання вогнепальної та холодної зброї). Насильство, що здійснює чоловік, потенційно більш небезпечне для об'єкта насильства. Чоловік може завдати жінці тяжких тілесних ушкоджень. Акти насильства, вчинені чоловіком, мають тенденцію повторюватися. Такі акти часто вони мають місце стосовно вагітних жінок.

Жінка набагато більше залежна від сімейних обов'язків. Часто вона позбавлена альтернативи свого існування і змушена миритися з насильницькою поведінкою чоловіка. Щоправда, ініціатором сімейного насильства може виступати й сама жінка, хоча таких випадків втричі менше. Проте наявність у жінки схильності до насильства примушує переглянути традиційне сприйняття цього явища як суто жіночої проблеми.

Важко переоцінити значення сім'ї і дітей у житті кожної жінки. Хороша сім'я зі стабільними стосунками і здорові діти для більшості жінок є символом власного щастя і добробуту. В умовах економічної та соціальної кризи саме сім'я мала б стати для людини надійним притулком, захистом від зовнішніх стресів, саме в сім'ї вона мала б знаходити підтримку й опору в житті. Однак реальна ситуація, як засвідчують дані

опитування, є іншою. Найбільша кількість конфліктів виникає саме в сім'ї: між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми. Сім'я виявилася більш конфліктним середовищем, ніж вулиця, транспорт, сфера професійної діяльності. Деякі конфлікти в сім'ї завершуються прямим посяганням на недоторканність та фізичним насильством щодо жінок (побої, тілесні ушкодження тощо). Отже, саме сім'я під час суспільних криз стає місцем, де людина висловлює своє невдоволення життєвими негараздами, скаржиться, виявляє свої негативні емоції.

Актуальність даної дипломної роботи полягає у поглибленому вивченні подружнього насильства над жінками як соціальної проблеми, що є важливим у підборі технологій, методів та форм соціальної роботи, спрямованих на профілактику та корекцію віктимної поведінки у жінок. Увага до даної проблеми пояснюється не тільки її практичною актуальністю, але й недостатньою кількістю спеціальних робіт, у яких висвітлюється проблематика сімейного насильства по відношенню до жінки.

Проблеми сімейного насилля над жінками відображені у сучасних наукових дослідженнях з соціальної педагогіки та соціальної роботи, й зокрема представлені в роботах С. Архипової, З. Бондаренко, І. Звереві, І. Трубавіної. Досліджуються, розробляються й апробуються соціально-педагогічні технології, форми й методи, які можуть використовуватись соціальними службами з соціальної профілактики сімейного насильства (О. Безпалько, А. Капська, С. Харченко). Можливості застосування соціальної реабілітації для категорії жінок, постраждалих від подружнього насильства, окреслені в роботах Г. Лактіонової та І. Трубавіної. Особливості надання психологічної допомоги у межах проведення реабілітаційних заходів щодо постраждалих від насильства в сім'ї жінок

представлені в наукових працях І. Грабської, О. Кочемировської, О. Савчук, С. Фролової, О. Шинкаренко. Соціально-медичну складову реабілітаційного процесу розглядають в своїх роботах О. Андріанов, Ю.Онишко. Законодавче забезпечення процесу реабілітації постраждалих від насильства в сім'ї знайшло своє відображення в роботах К. Левченко, О. Рудневої, Г. Христової.

Отже, недостатня теоретична й практична розробленість проблеми, суспільна потреба у поверненні постраждалих від подружнього насильства жінок до нормального життя засобами надання соціально-педагогічних та соціальних реабілітаційних послуг спонукали нас до виявлення суперечностей між:

- невідповідністю розробленого й законодавчо закріпленого механізму попередження насильства в сім'ї та сучасної практики його впровадження й застосування як на загальнодержавному, так і на регіональному й місцевому рівнях;
- існуючим рівнем професійної компетентності фахівців, які працюють у сфері попередження насильства в сім'ї й надають допомогу жінкам, постраждалим від такого насильства, та сучасними вимогами щодо їхньої фахової підготовки;
- об'єктивною потребою здійснення соціальної реабілітації жінок, постраждалих від насильства в сім'ї, й недостатньою теоретичною та методичною розробкою змісту, форм і методів цієї діяльності.

Мета дослідження – вивчити та проаналізувати причини подружнього насильства над жінками, визначити пріоритетні напрямки соціальної профілактики насильства над жінками та найбільш ефективні методи соціальної реабілітації жінок, які зазнали подружнього насильства.

Для досягнення поставленої мети, необхідним є вирішення таких **завдань:**

1. Визначити особливості насильства як соціального явища.
2. З'ясувати види сімейного насильства.
3. Описати основні ознаки насильницької поведінки в сім'ї по відношенню до жінки.
4. З'ясувати пріоритетні напрямки діяльності соціальних служб та громадських організацій з соціальної профілактики подружнього насильства над жінками.
5. Провести емпіричне дослідження щодо ставлення жінок до проблем подружнього насилля.

Об'єкт дослідження – сімейне насильство як соціальне явище.

Предмет дослідження – подружнє насильство над жінками як соціальна проблема.

Гіпотеза дослідження базується на науковому припущенні, що подружнє насильство над жінкою увійшло до системи норм і правил сучасного українського суспільства, й тому більшість жінок ще не бачать у подружньому насильстві суспільне значущої проблеми, а розглядають його як суто власну проблему, зумовлену невдалим вибором партнера.

Методи дослідження. В ході написання дипломної роботи були використані та адаптовані до поставленої мети і визначених завдань такі методи: теоретичні (логічно-теоретичний, порівняльний), що дозволили розглядати явища і процеси, соціальні факти шляхом аналізу і синтезу наукових джерел, визначення предмета, мети і завдань дослідження, уточнення і розвитку основних теоретичних понять, осмислення практичного значення дослідження; емпіричні (аналіз документів, анкетне опитування) з метою дослідження подружнього насильства над жінками як

соціальної проблеми, особливостей прояву та ставлення суспільства до подружнього насильства над жінками.

Наукова новизна полягає у поглибленому дослідженні особливостей прояву подружнього насильства над жінками в сучасному українському суспільстві.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані в діяльності соціальних служб, що працюють з жінками, які зазнали сімейного насильства.

Апробація результатів досліджень. Зміст та основні результати магістерського дослідження обговорювались автором на таких науково-практичних конференціях: 1) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Переклад в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи» (м. Полтава, 26 травня 2022 р.) та 2). Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: (м. Полтава, 19-20 травня 2022 р.).

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків, та списку використаних джерел з 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

1.1. Сімейне насильство як соціальне явище

Насильство вивчається в різних системах та у взаємовідносинах між різними категоріями людей, зокрема: насильство в сім'ї (О.Бойко, Т. Голованова, М. Коваль, Л. Міщик, Дж. Робертсон та ін.), насильство по відношенню до жінок та людей похилого віку (О. Моховіков, О. Шинкаренко та ін.); насильство щодо дітей та підлітків (О. Кочемировська, В. Ролінський, І. Сарженко, І. Хозраткулова та ін.) [10, 43].

Поняття насильства та проблем насильства торкаються різні галузі знань [27].

У соціологічній енциклопедії наведене наступне визначення цього поняття : «Насильство – застосування індивідом чи соціальною групою різних форм примусу по відношенню до інших індивідів, соціальних груп з метою одержання чи збереження економічного і політичного панування, завоювання тих чи інших прав або методу соціального контролю» [54].

Що стосується визначення самого терміну «сімейне насильство», то незважаючи на часте використання в літературі цього терміна, єдине його визначення поки що не сформульовано вченими. У літературі стосовно до даного явища вживається кілька термінів, розглянутих як синоніми. Найбільш часто можна зустріти термін «домашнє насильство». Окрім цього використовуються терміни «насильство в сім'ї», «внутрішньо-сімейне насильство» і «сімейне насильство» [10].

У психолого-педагогічній літературі існує безліч пояснень насиль-

ства. Когнітивізм розглядає насильство як результат «дисонансів» і «невідповідностей» у пізнавальній сфері суб'єкта (Г. Тешфел, Л. Фестингер,). З позицій системної сімейної психотерапії, представником якої є Б.Г. Ей-демільер, жорстока поведінка в сім'ї - показник дисфункційної сімейної системи, структурна ознака порушення внутрішньо-сімейних стосунків, спроба неадекватними засобами стабілізувати сімейну систему (наприклад, насильство може застосовуватися в контексті боротьби за контроль, порядок і владу в родині). Акти сімейного насильства рідко бувають поодинокими, зазвичай вони повторюються багаторазово, насильство стає складовою частиною сімейних відносин. Малоімовірно, що перша жертва насильства залишиться єдиною [24].

З домашнім насильством найбільше часто пов'язують чотири соціально-психологічні фактори, а саме стрес, суспільну ізоляцію, алкоголізм і споконвічну прихильність до насильства [35].

Насильство тісно зв'язано із соціальним стресом у сім'ї. Серед проблем, що можуть підвищити рівень напруженості та призвести до жорстокості. У результаті застосування тих чи інших підходів вітчизняні (Л. Алексеева, А. Бондаровська та ін.) та закордонні дослідники (Дж. Барпз, Х. Вільфіпг та ін.) емпірично одержали деякі характеристики сімейного насильства [24].

Узагальнюючи вищевикладене, можна відзначити, що існує велика кількість причин, що викликають прояви насильства. Проте якими б не були причини насильства, воно завжди спричиняє негативні наслідки, з якими жертва насильства найчастіше неспроможна справитися самотійно.

1.2. Теорії сімейного насильства

Насильство одержало широке поширення в різних сферах життєдіяльності людини і є однією із найактуальніших проблем сьогодення. Особливе ж занепокоєння викликають масштаби насильства, вчиненого в такому важливому соціальному інституті як сім'я.

У зв'язку з цим визначення джерел і природи насильства є найбільш значущим аспектом вивчення даної проблеми.

Донині продовжуються суперечки між психологами і соціологами (а також і всередині кожної групи) про причини сімейного насилля [38].

У деяких ситуаціях насильство у відношенні до іншої людини вважається виправданим у суспільстві і навіть заохочується як прийнятна форма культурного вираження. Тому деякі дослідники висувають припущення про те, що сімейне насильство має свої джерела в терпимому ставленні суспільства до віктимізації окремих, найчастіше слабких і уразливих, членів суспільства.

Наприклад, суспільне виправдання застосування батьками сили у відношенні до своїх дітей з метою виховання, захисту і контролю, що, в решті-решт, приводить до «нормативності» насильства до дітей.

Проблема дитячого сексуального насильства, на думку деяких дослідників, криється в патріархальному соціальному устрої суспільства, що неминує приводить до нерівності між чоловіками і жінками. Ф. Раш розширив межі нерівності, включивши дітей, що разом з жінками займають низький соціальний статус і, внаслідок чого, підлягають сексуальному примусу і насильству з боку чоловіків. Деякі дослідники вбачають основну причину чоловічої участі в сексуальному насильстві над дітьми та жінками в самому процесі соціалізації чоловіка в сучасному

суспільстві. На думку цих дослідників, чоловіки схильні здійснювати сексуальні злочини у відношенні дітей та жінок через традиційну соціалізацію, що полягає в засвоєнні образів сексуальних об'єктів, що були б набагато молодші, слабкіші, менші й уразливіші них самих.

Особлива увага дослідників, які висувають теорії структурних характеристик родини, прикута до самої структурної організації родини, що нерідко створює родючий ґрунт для зародження і розвитку конфлікту, агресії і насильства. Вони стверджують, що відносини у родині можуть бути настільки напруженими, конфліктними і виснажливими, що багато родин не здатні впоратися з внутрішніми сімейними проблемами [35].

На думку ще одних дослідників, нерівність у владі є причиною ще одного виду насильства – насильства над дітьми. Діти часто виявляються жертвами насильства через неможливість захистити себе у відносинах з більш сильними і більш владними дорослими, котрі домінують економічно, емоційно і фізично. Деякі дослідження показують, що число випадків фізичного насильства над дітьми знижується з дорослішанням дитини, коли вона стає більш здатною постояти за себе.

Представники теорій сімейного стресу повідомляють про негативні події в родині (наприклад, часті переїзди, нерегулярне відвідування школи, втрата одного з батьків, економічні проблеми), які знижують здібності не тільки дитини в вирішенні конфліктних ситуацій, але також знижують здатність батьків розуміти й адекватно реагувати на потреби своїх дітей.

Приватність родини, що знайшла своє вираження в приказці «не винось сміття з хати», дозволяє легко приховати насильство, і найчастіше воно «сходить з рук», коли правоохоронні органи починають втручатися в сімейні справи. Нестача суспільної уваги до проблем родини, а також обмежені можливості втручання соціальних служб у внутрішні проблеми

родини також знижують відповідальність членів родини за здійснення насильства [42].

У межах теорії стримування передбачається, що люди раціонально зважують втрати і вигоди своєї поведінки. Отже, збільшення легітимної плати за антисоціальну поведінку може привести до зниження числа антисоціальних вчинків. Багато вчених вважають, що причина сімейного насильства полягає в тому, що потенційна ціна за скоєння насильства у відношенні члена чи членів родини занадто низька [9].

Навіть коли акт насильства виявлений, то за ним не обов'язково може слідувати арешт. Склалося так, що правоохоронні органи завжди приділяли актам сімейного насильства вкрай мало уваги. Наприклад, справи, пов'язані з побиттям дітей, найчастіше передавалися до служб захисту дітей, а не до органів правосуддя. Таким чином, ціна за здійснення сімейного насильства настільки мала, що не здатна вдержати потенційних гвалтівників.

Представники теорії соціальної структури повідомляють про більш високий рівень насильства серед родин з нижчого соціально-економічного класу. Нерівний розподіл можливостей разом з неминучими стресорами, що асоціюються з бідністю (наприклад, занепокоєння з приводу фінансового становища, погане здоров'я, скупченість), приводять до високого рівня фрустрації в родинях з нижчого соціально-економічного класу. Стрес і фрустрація часто приводять до агресії, спрямованої на безневинних і найчастіше «зручних» жертв, тобто дітей і шлюбних партнерів [25].

Психологи сформулювали гіпотезу «фрустрація – агресія», відповідно до якої агресія найчастіше є наслідком фрустрації, у свою чергу викликаній блокуванням бажаних цілей. Коли людина чи ситуація, що

викликали фрустрацію, не можуть слугувати мішенню виплеску агресії, то в цих випадках агресія може бути перенесена на безневинну людину. Таким чином, головна ідея даної теорії зводиться до того, що фрустрація і напруга, що виникають найчастіше в результаті дії соціальних структурних факторів, виливаються в агресивні дії стосовно інших, найчастіше до тих, хто ближче, а саме дітей [25].

Велика кількість досліджень в області соціології, кримінології і психології присвячена вивченню процесу дитячої соціалізації, що, на думку багатьох дослідників, складає основу сімейного насильства. Діти засвоюють специфічні форми і техніки застосування насильства, а також норми і уявлення, що виправдують насильство.

Безумовно, наuczіння відіграє важливу роль у засвоєнні форм насильницької поведінки. Наuczіння здійснюється через різноманітні механізми. Один з механізмів складається в пред'явленні винагороди чи покарання, що впливають безпосередньо за агресивною поведінкою. Імовірність того чи іншого типу поведінки збільшується, якщо за нею впливають позитивні наслідки (позитивне підкріплення) чи редукуються негативні наслідки (негативне підкріплення). [30]

З іншого боку, ймовірність поведінки знижується, якщо за нею йде покарання, що може полягати або в настанні негативних наслідків (покарання) або в редукуванні позитивних стимулів. Ця форма одержала назву оперантного чи інструментального обумовлювання. Якщо діти досягають бажаних цілей, будучи агресивними зі своїми однолітками, то вони, швидше за все, засвоять, що агресія сприятлива (сприяє виконанню їхніх бажань). І навпаки, діти, відкинуті своїми однолітками й у цілому відчують покарання більше чим винагороди. Важливо відзначити, що спостереження агресивних дій і особиста участь у них можуть мати

самопідкріплюючий ефект.

Отже, принцип дії оперантного обумовлювання у випадку сімейного насильства полягає в тому, що поступливість «жертви» вимогам «гвалтівника» виступає свого роду підкріпленням (винагородою) для гвалтівника надалі застосовувати у відносинах силу [37].

Пояснення ролі соціалізації у виникненні сімейного насильства пропонує теорія соціального наuczіння. Процес моделювання, за допомогою якого людина засвоює соціальну поведінку і когнітивні патерни, спостерігаючи й імітуючи поведінку інших, є в основі цієї теорії. Таким чином, наuczіння можливе також через спостереження за поведінкою інших, і не тільки тих, що знаходяться безпосередньо поруч, але і далеко від нас, наприклад, на екрані телевізора [30].

Перегляд програм, що демонструють насильство, програмує індивідумів інтерпретувати двоїсті чи невизначені сигнали, які штовхають до насильства, а часто інформація про насильство в ЗМІ, таким чином, надає сценарій поведінки, який індивідум може використовувати в конфліктних ситуаціях.

Таке наuczіння багато в чому залежить від винагороди чи покарання, одержуваного моделлю. Люди більш схильні імітувати поведінку, за яку модель одержує винагороду, і уникати тієї поведінки, яка викликає осуд або іншу форму покарання.

У випадку сімейного насильства, спостереження актів насильства (наприклад, батько б'є матір, щоб вона «закрила рот») і підкріплення насильства в соціальному контексті (тобто мати «закриває рот») формують відповідні поведінкові навички дітей стосовно насильства [50].

Теорії соціального наuczіння користуються широкою популярністю з декількох причин. По-перше, деякі дослідники вважають, що насильство

має тенденцію передаватися від одного покоління до іншого («який батько, такий і син»). По-друге, багатий емпіричний досвід підтверджує засвоєння агресії через моделювання. І, нарешті, велике число досліджень сімейного насильства демонструє зв'язок між спостереженням або з безпосереднім зіткненням насильства в дитинстві з насильством, що чиниться у зрілому віці.

Розглянуті вище механізми набування насильству є «прямими». Але існують і «непрямі» механізми. Діти в родинях, де відбувається насильство, наприклад, не мають адекватних можливостей засвоєння відповідних навичок вирішення конфліктних ситуацій, а також навичок ненасильницької поведінки. Тому можна сказати, що жорстокі батьки побічно передають своїм нащадкам філософію виховання, що заохочує тверду дисципліну і ворожі патерни поведінки, що в цілому здатні приводити до високого ступеня агресивності у відносинах. Крім того, положення ускладнюється дефіцитом навичок контролю злості, що демонструють дорослі [57].

Заслуговує увагу теорія циклічності сімейного насильства. З досліджень, що підтверджують циклічну гіпотезу насильства, випливає, що дорослі часто демонструють патерни насильницької поведінки, яку вони спостерігали чи впливу якої піддавалися в дитинстві. Однак подібне припущення може викликати великі сумніви в силу надмірної спрощеності. Як, наприклад, пояснити спонтанну насильницьку поведінку людей, що не піддавалися жорстокій поведінці в дитинстві, або з тими людьми, які піддавалися насильству в дитинстві, але не виявляють жорстокого відношення до своїх власних дітей або до жінок? Швидше за все, людина здійснює насильницькі дії стосовно своїх близьких не тільки тому, що вони були «вивчені» чи «засвоєні» у родині. Подібність у

насильницьких формах поведінки батька і його дитини може бути обумовлена, наприклад, загальними культурними нормами, у межах яких родина існує, чи генетичними факторами, відповідальними за передачу агресивних тенденцій у поведінці. Безумовно, фактор «научіння від батьків» є істотним у формуванні насильницької поведінки, але важливо враховувати й інші фактори [57].

Згідно з теоріями індивідуальних розходжень корені сімейного насильства криються в індивідуальних особливостях осіб, що допускають насилля, а іноді і жертв насилля.

Особи, що скоїли сексуальне насильство у відношенні дітей, можуть, наприклад, виявляти почуття уразливості, залежності, неадекватності, самотності чи когнітивних перекручувань. Ці характеристики, мабуть, підштовхують злочинців до спілкування, головним чином, з дітьми, що дозволяє їм уникнути вимог дорослих відносин, при цьому відчуваючи себе задоволеними. Дослідники також ідентифікували кілька психологічних рис, характерних для схильних до насильства партнерів, такі, як низька самоповага, злість і ворожість, недостатність навичок вирішення проблем і емоційна залежність.

Приклади деяких психологічних рис осіб, які схильні до сімейного насильства були наведені вище, тепер звернемося до характеристик потенційних жертв насильства [55].

Більшість вчених вважають, що не існує чітких особистісних і соціальних характеристик, що дозволяють знайти межу між жертвами і не жертвами сімейного насильства, хоча, відповідно до деяких досліджень, жертви мають занижену самооцінку і самоповагу. Найбільш частим фактором, що характеризує жертв сімейного насильства й відрізняє їх від не жертв, є спостереження насильства в дитинстві потенційними жертвами

насильства [43].

Малкіна-Пих визначає характерні ознаки жертв насильства, зокрема: відчуття страху перед запальністю свого партнера; часті поступки партнерові, боячись образити його почуття або викликати гнів; відчуття бажання «врятувати» партнера, коли він потрапляє у скрутне або неприємне становище; виправдання жорсткого ставлення партнера перед собою і перед іншими; прийняття рішення щодо своїх дій або вчинків друзів в залежності від бажання або реакції партнера; виправдання партнера тим, що він поводить себе точно так, як колись його рідний батько чинив з матір'ю [2].

У наукових розробках О.М.Савчук описано процес усвідомлення жінкою себе жертвою певного насильницького акту, що має певні етапи (рівні віктимізації) [30].

На першому рівні спостерігається спотворення усталених переконань щодо себе і свого життя. На цьому етапі відбувається скорочення часової перспективи (забувається те, що було в минулому); зникання перспективи майбутнього. На другому рівні відбувається повторне ураження: опосередковане звинувачення з боку рідних, близьких у неправдивості трагічних ситуацій; формування почуття провини у жертви; відсутність підтримки.

На третьому рівні жінка входить у роль жертви, що виявляється у відчутті приреченості; пристосуванні до інцидентів та власного стану байдужості; почутті нетерпимості до власних помилок; самозвинуваченні; проектуванні насильства на всі сфери життя;

З процесом віктимізації пов'язані також депресія і тривога, як наслідки насильства в сім'ї (А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, К. Ясперс).

У випадках сексуального насильства над дітьми необхідно вину відрізнити від уразливості, де в більшому ступені саме уразливість пояснює високу ймовірність становлення дітей мішенями сексуальних домагань. Діти, найчастіше дівчатка, що не мають близьких друзів, з масою незадоволених потреб, з високою чутливістю, особливо коли потенційний гвалтівник виявляє увагу і любов, стають жертвами подібного роду насильства. Особливому ризику підлягають діти з такими рисами, як пасивність, смиренність, довіра, юний вік, депресія, нестаток. Діти, що стають жертвами сексуального насильства, найчастіше виявляють сильну потребу в увазі, любові і турботі [26].

Різноманітність факторів, що належать до темпераменту і реактивності на події, також вивчаються як можливі пояснення сімейного насильства. Поняття важкого характеру у літературі, присвяченої сімейному насильству, звичайно стосується малят чи дітей, важких у вихованні. Важкий характер може також характеризувати дорослих, котрі часто не в настрої, роздратовані і дезадаптивні у фруструючих ситуаціях [1].

Фізіологічна реактивність - інша характеристика, що може бути пов'язана з агресією, розладами поведінки, дорослою і підлітковою злочинністю. Уявлення про фізіологічну реактивність застосовувалося в дослідженнях, вивчаючих жорстокі реакції батьків на дитячу поведінку. Так, було виявлено, що дорослі з високим потенціалом насильства стосовно дітей демонстрували більше фізіологічне збудження при перегляді відеокасети з дитячим плачем і сміхом, чим батьки з низьким потенціалом до насильства.

Батьки, які зловживають алкоголем, частіше виявляють неухвалне, байдуже ставлення до дітей, заподіюючи їм у більшому ступені

психологічної шкоди, ніж фізичної.

Важливо підкреслити, що багато дослідників утримуються від твердження наявності прямого причинного зв'язку між алкоголем і насильством. Перше протиріччя полягає в тому, що, знаходячись під впливом алкоголю і схильні до насильства чоловіки також здатні до насильства, коли знаходяться у тверезому стані. Друге протиріччя виявилось в тому, що стрес обумовлює як зловживання алкоголем, так і сімейне насильство. Рівень вживання алкоголю серед схильних до насильства чоловіків може бути не вище рівня, виявленого в групах з надзвичайно високим рівнем стресу.

Можна зробити висновок, що алкоголь не є ні необхідним, ні достатнім поясненням сімейного насильства, але при цьому є найважливішим чинником, який часто асоціюється з насильством [51].

Безліч суперечних одне одному даних в області зловживання алкоголем чи наркотиками і їхнього впливу на поведінку сприяли висуванню іншої гіпотези, відповідно до якої люди вживають алкоголь чи приймають наркотики з метою виправдання власного насильства. Так, одне з досліджень показало, що незалежно від вмісту алкоголю в рідині, люди, які вважали, що п'ють спиртне, демонстрували більш агресивну реакцію на провокацію, ніж ті, котрі вважали, що споживають безалкогольний напій.

З позицій теорії міжособистісної взаємодії сімейне насильство є продуктом взаємодії між індивідами в специфічних відносинах, а не наслідком поведінки тільки однієї людини (наприклад, того, хто здійснює насильство) [58].

Дослідники застосовують теорії міжособистісного насильства в поясненні насильницького і байдужого ставлення до дітей. Складна дитяча поведінка (наприклад, тривалий плач і скарги) при взаємодії з

поведінковими проблемами батьків (наприклад, важко контрольована злість) можуть привести до фізичного насильства у відношенні до дитини. Гіпотеза інтерактивної напруги дитячо-батьківських відносин підкріплюється, якщо взяти до уваги особливості дитячої поведінки, дефіцит батьківських навичок у дорослих і негативну дитячо-батьківську взаємодію.

Інша важлива помітна риса схильних до насильства батьків - це їх часто нереалістичні очікування щодо поведінки своєї дитини. Батьки, що мають уявлення про стадії і завдання кожного етапу дитячого розвитку, набагато в меншому ступені схильні до невірної інтерпретації поведінки дитини, а також до перебільшення здібностей дитини в тому чи іншому виді діяльності. Наприклад, батьки, переконані в більшій навмисності неслухняної поведінки і відповідальності за нього з дорослішанням дітей, частіше виявляють злість і насильство у стосунках з дітьми. Отже, провини старших дітей дратують батьків у більшому ступені, чим молодших. Таким чином, батьки, що невірно оцінюють рівень розвитку своєї дитини, частіше схильні до прояву злості і насильства [53].

Оскільки батьки, схильні до насильства, часто мають невідповідні очікування до поведінки своїх дітей, то, як було відмічено, вони з більшою імовірністю інтерпретують плач дитини як навмисну поведінку для того, щоб розлютити і вивести їх із себе. Вони також часто пояснюють дитячу нездатність виконувати визначені задачі упертістю і неучтвом дітей.

Можливо, що сумісність і несумісність характеристик дитячо-батьківського зв'язку є настільки ж важливою, як і самі характеристики батька і дитини окремо. Наприклад, спокійні батьки, ведучи головним чином сидячий спосіб життя, можуть бути незадоволені активними дітьми, що постійно вимагають додаткової стимуляції. Ті ж батьки, яким приємно

пестити свою дитину, швидше за все будуть незадоволені її незалежною відстороненою поведінкою [23].

Відносини між рідними братами і сестрами часто характеризуються конфліктами і навіть насильством. Однак, на думку деяких дослідників, конфлікти між ними можуть сприяти їхньому позитивному соціальному розвитку. Можна припустити, що конфлікти між братами і сестрами є соціальною лабораторією, у якій діти одержують навички вирішення конфліктів, а також допомагають їм сформувати свою власну індивідуальність.

В основі усіх відносин між рідними братами і сестрами найчастіше лежить асиметрія у владі. Так само, як і в інших сімейних відносинах, владні розходження виявляють себе негативними способами: наприклад, старші діти домінують і командують молодшими. Однак владні розходження можуть асоціюватися і з позитивними інтеракціями, наприклад, коли старші діти піклуються про молодших. Також молодші брати і сестри звичайно створюють способи зниження негативних ефектів дисбалансу у владі. Так, вони більш схильні звертатися по допомогу до дорослого для вирішення конфліктів, ніж старші діти, чи, принаймні, погрожують зробити це.

У значній мірі впливають на відносини братів і сестер батьки. Діти помічають манеру, у якій батьки взаємодіють з їхніми братами і сестрами, і порівнюють з відношенням до себе. Суперництво - важлива риса відносин між братами і сестрами в родині, і діти дуже уважні до батьківської переваги [52].

За думкою деяких вчених труднощі міжособистісної взаємодії в родині із грубими і жорстокими внутрішньо-сімейними відносинами пов'язані, головним чином, із проблемами в сфері формування

прихильності. Прихильність - тривалий емоційний зв'язок, що активно формується протягом першого року життя дитини, тобто в той час, коли виживання дитини цілком залежить від батьків. Цей зв'язок виконує дуже важливу функцію у відносинах між дитиною і дорослим, котра полягає у формуванні в дитини почуття довіри і безпеки, знання себе, а також здатності навчатися і досліджувати. Недостатньо сформована в перші роки життя дитини прихильність може привести до нездатності побудувати близькі особистісні відносини в зрілості [35].

Не так давно науковці застосували теорію прихильності до пояснення насильницької поведінки, що чинять дорослі. Доросла людина з несформованою в дитинстві прихильністю страждає від тривоги і злості, у разі коли партнер загрожує її кинути. Саме ці почуття можуть викликати образи і скоєння насильства у відношенні свого партнера. Таким чином, теорія прихильності зіштовхнулася з несподіваним феноменом, що полягає в тому, що любов і насильство не є протилежними силами, як колись вважалося, а можуть співіснувати.

Представники теорії соціального обміну досліджують взаємини між «жертвою» і «насильником» з позиції вигод і витрат. У рамках теорії обміну передбачається, що люди схильні вступати і залишатися в тих відносинах, що сприймаються ними як такі, що приносять прибутки (гроші, любов, самоповагу, безпеку, визнання, замилювання і т.д.) і в той же час перевершують витрати.

Не всі батьки, наприклад, сприймають «плюси» батьківських ролей як перевищуючі витрати, і при цьому батьківські відносини практично неможливо легітимно припинити (хоча деякі батьки усе-таки відмовляються від своїх дітей). Через недостатність привабливих альтернатив батько може виразити своє незадоволення роллю батька через

насильство. Ця теоретична перспектива також може допомогти пояснити більш високий рівень насильства у відношенні хворих, інвалідів, недорозвинених і нужденних дітей. Турбота про них, як правило, вимагає багато часу, сил і засобів, але при цьому особа, яка турбується, практично не винагороджується [45].

По-перше, існують індивідуальні перемінні, зв'язані з практикою насильства. Нарешті, соціальні і культурні перемінні, такі як соціальне прийняття насильства, застосування смертного покарання, практика експлуатації (наприклад, дитяча порнографія) і патріархальність також схильні підсилювати ймовірність насильства.

Дослідники пропонують приділяти особливу увагу балансу між факторами ризику і компенсаторними (захисними) механізмами у визначеній ситуації, що роблять значний вплив на те, здійсниться насильство чи ні [56].

1.3. Види сімейного насильства над жінками

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю.

Єдиного чіткого визначення терміну насильства у сім'ї науковці не виділяють.

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство буває фізичним, сексуальним, психологічним чи економічним [13].

Фізичне насильство - це навмисне нанесення, фізичних травм,

побоїв.

Фізичне насильство має гендерну спрямованість. Насильство сприймається, як прояв чоловічої домінантності і агресивності. Багатьма чоловіками, жінками фізичне насильство сприймається, як атрибут «нормального» життя. Фізичне насильство щодо жінки відбувається у стійких подружніх парах, які мають дітей. Жінки, котрі піддаються домашньому фізичного насильства, мають надмірне терпіння і готовність до багаторазовому прощенню кривдника. Серед підлітків з девіантною поведінкою понад 70 % має досвід фізичного насильства, причому хлопчики й дівчатка приблизно однаковою мірою. Але є гендерна різниця у характері насильства. Дівчатка більшою мірою, ніж хлопчики, відчують насильство всередині сім'ї, хлопчики – поза нею. Дівчатка піддаються побиттю у більш молодшому віці, зазвичай, до підліткового періоду, хлопчики – вже підлітками [52]. За низкою досліджень, батьки, які застосовують фізичні методи покарання для своїх дітей, часто походять із неблагополучних родин й у дитинстві страждали від жорстокості своїх батьків.

Сексуальне насильство - використання дитини (хлопчика чи дівчинки) або жінки, дорослим чи іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди. Сексуальне насильство, щодо жінок включає у собі секс без її згоди, проти її бажання, із застосуванням фізичної сили, загроз, залякування, насильницьке вчинення статевого акта після побоїв, секс як приниження, і образи.

Сексуальне насильство також включає у собі такі дії, як шантаж, згвалтування, примус до статевого відносин у непридатній вже формі, примус до статевого відносин у присутності інших людей, завдання білю і шкоди здоров'ю жертви у вигляді дій сексуального характеру [59].

Причина полягає в гендерних стереотипах: в Україні, як і у багатьох інших країн світу, шлюб найчастіше розцінюють, як наділення чоловіків безумовним правом на сексуальні стосунки з дружиною і застосування сили при її небажанні розпочинати сексуальний контакт.

Про сексуальне насильство у сім'ї, зазвичай, заявляють жінки, які мають порівняно невеличкий термін шлюбних відносин. Це жінки, які усвідомлюють свої права на тіло, що пов'язані з сексуальною просвітою. Жінкам – представницям старшого віку, зазвичай, проблема сексуального насильства у шлюбі може взагалі здаватися неіснуючою [24].

Психологічне насильство важко діагностувати. Якщо всі інші форми насильства легко визначаються, бо мають чіткі фізіологічні наслідки, то явні ознаки психологічного впливу рідко видно, а наслідки можуть бути надзвичайно важкими. Широта і витонченість форм психологічного насильства значно утрудняє їх згрупування. З іншого боку, психологічне насильство частенько виступає саме собою, а загалом разом з іншими видами насильства.

Ознаками такого насильства можуть слугувати: замкнутість; демонстрація повної відсутності страху[24].

Часто жінки залежать від чоловіків економічно з різних причин: народження дитини, заборона із боку чоловіка працювати, безробіття, дискримінація ринку праці. З іншого боку, навіть працюючі і маючі більший заробіток від чоловіка жінки можуть бути жертвами насильства. Економічне насильство в сім'ї зустрічається в усіх соціально – економічних групах, а внаслідок економічної кризи, це явище набуло великого розмаху

Насильство в сім'ї завжди здійснюється з наміром, для отримання певного ефекту. Наприклад, коли водій випадково заподіє травми

пішоходові, то ця дія не є насильством. Але чоловік, що принижує або катує свою дружину (або навпаки, дружина чоловіка), чинить це з наміром. Але справжні їхні наміри зовсім інші (незалежно від того, усвідомлюють вони це чи ні).

Жертва насильства – це людина, яка втратила важливі цінності, в якій порушуються насамперед особисті права і свободи конкретної людини. Коли існує перевага – фізична, матеріальна, інтелектуальна (як у батьків над дітьми), це вже і є домашнє насильство, яке призводить до поневолення людини, коли людина потрапляє в пастку, стає виконавцем/виконавицею чужої волі, чужих правил. Ця дія завдає певної шкоди [25].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Насильство торкнулось усіх сфер людського буття: політичного, економічного, духовного та сімейно-побутового. Насильство це - дія, за допомогою якого добиваються необмеженої влади над людиною, повного контролю поведінки, думок, почуттів іншої людини.

Подружнє насильство як один з різновидів сімейного насильства включає в себе соціальні, юридичні, психологічні, педагогічні та медичні аспекти. Воно є актуальним для більшості населення незалежно від класової належності, культурних, соціально-економічних чи релігійних аспектів. Що стосується визначення самого терміну «сімейне насильство», то незважаючи на часте використання в літературі цього терміна, єдине його визначення поки що не сформульовано вченими. У літературі стосовно до даного явища вживається кілька термінів, розглянутих як синоніми. Найбільш часто можна зустріти термін «домашнє насильство».

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство буває фізичним, сексуальним, психологічним чи економічним.

Низка наукових теорій торкаються сімейного насилля: теорія сімейного стресу, теорія стримування, теорія соціальної структури, теорія соціального на учіння, теорія циклічності сімейного насильства, теорія індивідуальних розходжень, теорія психологічних рис, теорія міжособистісної взаємодії, але до сих пір немає єдиного бачення даної проблеми, немає єдиної теоретичної і дослідницької парадигми.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ПОДРУЖНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Соціальна політика держави щодо соціального захисту жінок, які постраждали від насильницьких дій

На сьогоднішній день ключовим є визнання того, що насильство в сім'ї абсолютно неприпустиме, а також винайдення шляхів його подолання (принаймні мінімізації), створення системи ефективної підтримки осіб, постраждалих від насильства в сім'ї [16].

Протидія домашньому насильству та стандарти допомоги його жертвам врегульовані багатьма міжнародними документами, серед яких:

- міжнародно-правові договори з прав людини, які, у разі надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість у встановленому порядку, мають обов'язкову юридичну силу та виступають частиною національного законодавства України;

- загальні коментарі, рекомендації, зауваження загального порядку Комітетів ООН з питань прав людини (передусім, Комітету ООН з прав людини, Комітету з ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітету ООН проти катувань, Комітету ООН з прав дитини) стосовно належного розуміння державами-учасницями тих чи інших положень відповідних міжнародно-правових договорів, що виступають їх "компетентним" ("авторитетним") тлумаченням та мають бути враховані при застосуванні цих догорів на національному рівні;

- доповіді спеціальних доповідачів, зокрема Спеціального доповідача ООН з питань насильства щодо жінок, яким серед іншого був розроблений

Модельний закон ООН про домашнє насильство; Спеціального доповідача з катувань та інші жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання, Спеціального доповідача з аспектів прав людини жертв торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми;

- декларації, плани дій, платформи, резолюції та рекомендації Генеральної Асамблеї ООН та Комітету Міністрів Ради Європи, які мають рекомендаційний характер, виражають спільну позицію держав-членів ООН та Ради Європи та скеровують їх політику в єдиному напрямі впровадження на національному рівні спільних принципів протидії домашньому насильству та надання підтримки його жертвам;

- практика міжнародних судових та квазісудових органів у справах, пов'язаних з домашнім насильством, а саме:

а) рішення Комітетів ООН з питань прав людини (передусім, Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок) за результатами розгляду індивідуальних скарг осіб, які вважають, що вони стали жертвами домашнього насильства;

б) рішення Європейського Суду з прав людини у справах, пов'язаних з домашнім насильством та жорстоким поведженням з дітьми, Загальні положення щодо рівності прав жінок та чоловік, права кожного на життя, свободу та тілесну недоторканість, заборони тортур, або жорстокого, нелюдського, чи такого, що принижує його гідність, поведження і покарання;

- безпідставного втручання в особисте і сімейне життя, посягання на недоторканність його житла, дискримінації за будь-якою ознакою, отримали міжнародне визнання та закріплення в базових документах ООН з прав людини: Загальній декларації прав людини (1948 р.);

- Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) та факультативних

протоколах до неї; Конвенції ООН про права інвалідів (2006 р.)

Зазначені міжнародно-правові акти визнані Україною та мають обов'язкову юридичну силу [11,12,13,14].

7 квітня 2011 р. Комітет Міністрів Ради Європи затвердив фінальний текст нової Конвенції про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Ця Конвенція стала першим міжнародно-правовим договором, який повністю присвячений проблемі протидії насильству в сім'ї та насильству щодо жінок. Конвенція ще не набула юридичної сили та перебуває на стадії збору ратифікаційних грамот від держав-членів Ради Європи, держав, які не є членами Ради Європи і брали участь у розробці цієї Конвенції, а також держав Європейського Союзу (ст. 75 Конвенції). Україна ще не ратифікувала Конвенцію, але вже зараз має виходити з її засадничих положень при реформуванні системи протидії насильству в сім'ї з метою приведення її у відповідність до закладених Конвенцією стандартів та підготовки до її ратифікації [20].

Діючий Закон України "Про попередження насильства в сім'ї". Існує і проблема відсутності політичної волі щодо розв'язання зазначеного питання.

Так, судді та працівники правоохоронних органів отримують необхідну підготовку, але переважна більшість з них продовжує вважати насильство в сім'ї малозначущою проблемою. Система соціальних служб розуміє важливість протидії насильству в сім'ї (зокрема щодо дітей), але не має інфраструктурної (інституційної), організаційної, кадрової та фінансової спроможності для надання відповідних послуг постраждалим.

Гарантування жінкам права на захист від насильства, незалежно від характеру цього насильства, входить в обов'язок держав і повинно стати

першочерговим завданням їхньої національної політики. Відповідно до цього держави не можуть у подальшому посилатися на існуючі звичаї, традиції чи релігійні норми з метою ухилення від цього зобов'язання. Держави повинні виробити, розвивати і/чи, якщо це необхідно, покращити політику щодо боротьби з насильством, спрямовану на виконання таких завдань:

- забезпечення максимальної безпеки та захисту жертв;
- надання жінкам, жертвам насильства, більш широких можливостей дій шляхом створення структур допомоги та підтримки, в завдання яких входить також захистити жінок від повторного травмування;
- приведення у відповідність карного і цивільного законодавства, а також судочинства;
- привертання уваги громадськості до даної проблеми, а також проведення виховної роботи з дітьми та молоддю;
- спеціальна підготовка представників різних професій, які стикаються з проблемою насильства по відношенню до жінок;
- проведення превентивної роботи в усіх галузях, які зачіпаються проблемою насильства.

Відповідно до цього, слід створити на державному рівні, всюди, де це можливо, і якщо необхідно у співробітництві з регіональними і/чи місцевими органами влади, урядові структури, до завдання яких входить вживання заходів, спрямованих на боротьбу з насильством по відношенню до жінок, а також забезпечення постійного нагляду за здійсненням правових реформ або запровадженням нових форм боротьби з насильством по відношенню до жінок та їх оцінка; до роботи можуть бути залучені неурядові організації, академічні кола, тощо [29].

Дослідження, збір інформації та створення баз даних на державному

та міжнародному рівні мають здійснюватися за такими напрямками:

- збір статистичних даних по кожній із статей окремо, збір спільних для двох статей статистичних даних, з метою точніше визначити масштаби феномену насильства по відношенню до жінок;
- вивчення наслідків насильства для жертви;
- вивчення наслідків насильства для осіб, що стали очевидцями його вчинення, зокрема, в сім'ї;
- оцінка медико-санітарних, соціальних та економічних витрат, пов'язаних з насильством по відношенню до жінок;
- оцінка ефективності судових і правових механізмів боротьби з насильством по відношенню до жінок;
- вивчення причин існування насильства по відношенню до жінок, а саме, що підштовхує чоловіків вчиняти акти насильства, і чому суспільство допускає це насильство;
- розробка критеріїв еталонування в питаннях насильства.

Для інформування, привернення уваги громадськості до проблеми насильства, виховання, навчання Держави-члени закликає:

- збирати дані про різні форми насильства та їхні наслідки для жертви, у тому числі, комплексні статистичні дані; поширювати їх серед широких кіл населення, використовуючи при цьому існуючі засоби масової інформації (пресу, радіо, телебачення, тощо);
- мобілізувати громадську думку шляхом організації чи надання підтримки проведенню інформаційних кампаній, спрямованих на спонукання громадськості до усвідомлення проблеми насильства, його негативного впливу на жертв та суспільство в цілому. Сприяти тому, щоб тема насильства обговорювалась відкрито, без забобонів і упереджень;

- включити до основного курсу навчання працівників правоохоронних, судових, соціальних органів, медичного персоналу важливі елементи щодо особливого підходу до вирішення проблем, пов'язаних з побутовим насильством, а також з іншими формами насильства;
- включити до програм професійної підготовки вищезазначених працівників інформацію, а також практичні дані, необхідні для розпізнання та урегулювання кризових ситуацій, а також для покращення якості допомоги та підтримки, що надаються жертвам;
- заохочувати вищезазначених працівників брати участь у програмах спеціалізованої підготовки, використовуючи як стимул їхнє подальше просування по службі;
- сприяти включенню питань щодо насильства по відношенню до жінок до курсу навчання суддів;
- заохочувати представників професій, які працюють за принципом саморегулювання, як, наприклад, терапевти, до розробки стратегій, спрямованих на боротьбу з актами сексуального насильства, що здійснюються особами, наділеними певною владою;
- організувати кампанії, спрямовані на привернення уваги громадськості до проблеми чоловічого насильства по відношенню до жінок, при цьому закликаючи чоловіків брати на себе відповідальність за свої акти, а також заохочуючи їх аналізувати і стримувати механізми насильства та виробляти іншу лінію поведінки;
- запровадити (або зміцнити) принцип рівності між жінками та чоловіками до всіх програм навчання з прав людини; розширити програми статевого виховання, приділяючи особливу увагу

питанням взаємоповаги і рівності між статями;

- стежити за тим, щоб у ході виховання хлопчиків та дівчинок виключалися соціальні і культурні упередження, а також стереотипні уявлення про традиційні ролі жінок та чоловіків; освітні програми повинні вміщувати елементи, що сприяють розвитку особистості, при цьому особливу увагу слід приділяти молодим людям, що з різних причин залишили навчання; підготувати викладачів до запровадження поняття рівності між жінками та чоловіками до курсу навчання;
- включити до програм шкільного навчання специфічну інформацію про права дитини, про "гарячі" телефонні лінії, про служби допомоги і про осіб, до яких можна звернутися з повною довірою за підтримкою [33].

Щодо засобів масової інформації Держави-члени закликає:

- спонукати засоби масової інформації відмовитися від поширення стереотипних образів жінок та чоловіків, спираючись при цьому на принцип поважання особистості та її людської гідності; уникати випуску продукції, яка поєднує в собі ідеї насильства та сексу; якщо змога, враховувати ці принципи в галузі нових технологій інформації;
- заохочувати засоби масової інформації брати участь у кампаніях з інформування та привертання уваги громадськості до проблеми насильства по відношенню до жінок;
- сприяти організації навчальних семінарів для працівників засобів масової інформації з метою надання їм інформації про проблему насильства, а також привертання їхньої уваги до наслідків, які може мати випуск продукції, поєднуючої в собі ідеї насильства та сексу;

- сприяти розробці кодексів поведінки, розрахованих на працівників засобів масової інформації, враховуючи при цьому проблеми насильства по відношенню до жінок; сприяти включенню до мандата незалежних організацій з контролю за засобами масової інформації завдань, пов'язаних з проблемами насильства та дискримінації по відношенню до жінок [37].

2.2 Організації, які надають соціально-психологічну допомогу жінкам, жертвам подружнього насильства

Світовою спільнотою вироблено широкий спектр інститутів, які сприяють розв'язанню проблеми подолання (зменшення) насильства в сім'ї, і способи та форми їх становлення та існування варіюють від країни до країни. В той же час, незмінними залишаються три базові принципи, які сьогодні є основою всіх програм для постраждалих від насильства в сім'ї. Відрізняючись у деталях або способах надання послуг, всі стратегії, спрямовані на допомогу жертвам домашнього насильства, мають бути перевірені, чи здатні вони надати:

- безпеку постраждалим;
- невідворотність відповідальності за акт насильства в сім'ї кривдникам;
- реабілітацію жертвам, яка супроводжується обов'язковою корекцією поведінки особи, що вчинила насильство в сім'ї [45].

Одна з найбільших помилок, якої часто припускаються фахівці сервісних організацій - це недооцінка небезпеки для жінки її чоловіка/партнера (колишнього чоловіка/партнера). Відомо, що

розлучення або розрив стосунків (навіть тимчасовий) є значущим чинником ризику для життя жінки: колишні чоловіки та партнери вчиняють найтяжчі злочини щодо неї (часто єдиний спосіб захистити своє життя та дітей - це залишатися у насильницьких стосунках). Отже, жінка, яка перебуває в процесі розлучення, або яка пішла від свого чоловіка партнера піддається особливій небезпеці. Головний спосіб впевнитися в тому, що вжито всі можливі заходи захисту - це прислухатися до неї, сприймати серйозно її побоювання та не ставитися поблажливо до її страхів.

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» до органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, належать:

- служби у справах дітей;
- центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді;
- органи та заклади охорони здоров'я;
- освітні установи та навчальні заклади.

Значна проблема, з якою стикається особа постраждала від насильства в сім'ї – це відсутність іншого житла (або грошей на його піднайом) або місця, до якого можна було б переїхати для того, щоб розірвати жорстокі стосунки [13].

Навіть, якщо жінка приймає рішення про розлучення для того, щоб припинити насильство щодо себе, вона часто стикається з необхідністю продовжувати жити в одному помешканні зі своїм кривдником через неможливість розділити спільне житло (воно або замале, або знаходиться у спільній власності, і колишній чоловік відмовляється продавати свою частину тощо). Особливості законодавства, коли право контролю над власністю належать чоловікові, а отже у випадку розлучення жертва

насильства опиниться на вулиці, також часто примушують жінок залишатися у деструктивних стосунках через відсутність іншого помешкання. Виходом принаймні тимчасовим є запровадження мережі шелтерів, притулків для жінок, які постраждали від жорстоких форм насильства в сім'ї (побиття, погрози життю, зґвалтування та ін.). Жінка переїжджає до притулку, де перебуває певний час до вирішення питань щодо подальшої долі кривдника, їх родини, дітей, спільного майна тощо [58].

Шелтери, "осередки безпеки", притулки та оселі тимчасового перебування - це форми допомоги особам, які страждають від жорстоких, брутальних форм насильства в сім'ї, не мають, де жити, та потребують термінового кризового втручання в ситуацію.

Водночас, існує досить багато сімей, в яких: насильство не приймає жорстоких форм, і термінове втручання не потрібне (принаймні, на думку постраждалої); існують чинники ризику щодо насильства, яке ще не відбулося, але є потреба в інформації для того, щоб попередити інцидент; кривдник пройшов корекцію поведінки, і сім'я потребує соціального супроводу; постраждалі повернулися до кривдника з шелтеру та потребують подальшої допомоги (підтримки); існує необхідність організації денного перебування дітей. В таких випадках важливим інструментом допомоги постраждалим є надання широкого спектру амбулаторних консультативних послуг різного спрямування: психологічних (в т.ч., сімейна консультація, підвищення батьківської компетентності, курси особистісного зростання та ін.); юридичних (в т.ч. з питань встановлення опіки над дітьми, розлучення, майнових прав тощо); профорієнтаційних та професійного навчання (перенавчання); управління доходами тощо.

За таких умов найбільш доцільною є практика надання одноразових чи періодичних консультацій, спрямованих на ефективне розв'язання проблеми самою жінкою (за підтримки фахівців соціальних служб).

Постраждалі отримують необхідну інформацію та послуги в:

- державних (муніципальних) соціальних службах;
- службах супроводу сімей із насильством при поліцейських відділках;
- службах у справах дітей;
- психологічних та юридичних консультаціях;
- неурядових організаціях, що надають послуги сім'ям у складних життєвих обставинах (зокрема, пов'язаних із насильством) [41].

В межах амбулаторної допомоги:

- складається індивідуальний план супроводу постраждалих та їх сімей;
- визначається необхідність кризової інтервенції та вирішується питання щодо направлення постраждалих до шелтеру;
- здійснюється міждисциплінарний супровід сімей;
- підтримується самостійність та автономність постраждалих;
- надається необхідний спектр соціально-психологічної та юридичної допомоги.

Останнім часом роль консультативних пунктів відіграють спеціалізовані інтернет-ресурси для постраждалих від насильства, завдяки яким можна отримати необхідну інформацію та відповіді на запитання, ознайомитися зі своїми правами та визначитися із подальшими діями. Такі сайти мають захищену IP-адресу (для того, щоб контролюючий кривдник не зміг відслідкувати, на який саме ресурс заходила постраждала) та

"тривожну кнопку", яка дозволяє миттєво згорнути вікно з інформацію при виникненні небезпеки. Консультативні центри мають формувати регіональну або національну мережу, яка працює за єдиним стандартом та надавати послуги постраждалим незалежно від місця їх проживання.

Гарячі лінії (та їх аналог " захищені інтернет-канали) є важливим інструментом для отримання сигналу про випадок насильства та надання інформації щодо закладів і служб, куди можна звернутися. Наявність і доступність гарячих ліній забезпечує швидкий доступ до допомоги, але лише за умови існування консультаційних центрів та шелтерів [41].

Групи самопомоги (взаємної підтримки) є поширеною та корисною формою пост-реабілітаційного супроводу жертв насильства в сім'ї. Вони базуються на наступних постулатах:

- насильство в жодній формі та за жодних обставин не може бути прийнятним в сімейних та інтимних стосунках. Відповідальність за насильство покладена на агресора, а не на жертву;
- насильство - це соціальна проблема. Жінка, що переживає насильство, здатна турбуватися про себе та своїх дітей самостійно за наявності підтримки;
- особи, які пережили насильство, потребують підтримки та інформації для самостійного прийняття рішень.

Фахівець, який намагається "врятувати" жертву лише посилює її безпорадний стан, поглиблюючи проблему. Головним обов'язком особи, яка веде групи допомоги є забезпечення взаємної поваги, щирості, впевненості, довіри та врівноваженості учасниць групи. Фахівець має надати можливість для детального обговорення проблеми насильства. Необхідно не лише обговорювати значущі події та факти, а й говорити про

власні почуття, переживання в минулому та на сьогоднішній день; слід здійснювати конкретні плани дій.

На сьогодні ЦСССДМ приймають та розглядають в межах своїх повноважень заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, направляють їх після реєстрації до територіального органу внутрішніх справ для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї, а коли заява стосується неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї подають відповідну інформацію службі у справах дітей та органу опіки і піклування.

Однак, інформація щодо кількості установ для постраждалих від насильства в сім'ї, створених державою або органами місцевого самоврядування, є суперечливою.

Так, за даними статистики на місцевому рівні працює 9 центрів медико-соціальної реабілітації жертв домашнього насильства, які, очевидно, мають розглядатися як шелтери для жертв насильства в сім'ї. МВС України наводить дані щодо 71 кризового центру, куди співробітники МВС спрямовують кривдників для проходження корекційних програм. В той же час, колишнє Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту до переліку установ, які надають послуги постраждалим від насильства в сім'ї, відносить також 31 центр соціально-психологічної допомоги, 14 соціальних центрів матері та дитини та 32 центри соціально-психологічної реабілітації дітей. Всі ці заклади не є кризовими центрами або центрами медико-соціальної реабілітації жертв домашнього насильства у розумінні Закону України "Про попередження насильства в сім'ї", оскільки надають соціальні послуги значно ширшому колу осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, та не враховують специфічний соціальний та психологічний стан жертв насильства у сім'ї.

[22].

Додатково в Україні працює 10-15 недержавних, створених громадськими організаціями шелтерів та консультативних центрів для постраждалих від насильства в сім'ї. Визначити їх реальну кількість неможливо, оскільки частина з них закривається, не маючи постійного фінансування (так сталося, наприклад в Харківській області), іноді відкриваються інші та в інших регіонах, але їх існування повністю залежить від донорської підтримки, яка є не завжди.

В цілому, державні органи тієї чи іншої мірою наділені повноваженнями щодо захисту та підтримки осіб, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї, надання їм соціальних послуг. З метою оптимізації системи надання таких послуг особам, що їх потребують, необхідно на нормативному та практичному рівнях узгодити механізм співпраці між цими органами та установами, чітко та однозначно визначити алгоритми їх міжвідомчої взаємодії, а також розробити та запровадити мінімальні стандарти надання соціальних послуг особам, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї [22].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Україна обрала гендерно-нейтральний підхід до вирішення проблеми запобігання насильству в сім'ї на законодавчому рівні та створила юридичний механізм захисту від сімейного насильства не тільки для жінок, а й для всіх осіб, що страждають від насильницьких дій з боку інших членів сім'ї. Згідно Закону та інших актів законодавства України у цій сфері жертвами сімейного насильства можуть виступати як особи чоловічої, так і особи жіночої статі, що підтверджується даними державної статистики.

Міжнародний досвід, дані психології та соціології свідчать, що причини та умови вчинення сімейного насильства не є гендерно-нейтральними, так само, як й наслідки такого насильства, від якого страждають переважно жінки. Необхідно враховувати, що проблема насильства в сім'ї є складовою більш широкої проблеми - проблеми гендерного насильства, подолання якого виступає передумовою забезпечення в Україні принципу гендерної рівності.

В Україні поки що створена обмежена кількість закладів для жертв насильства в сім'ї (як постійного перебування, так і амбулаторні), які мають постійне фінансування з боку місцевих бюджетів. Абсолютна більшість притулків для жертв насильства існує на кошти громадських організацій, тобто постійно знаходиться на межі закриття через відсутність фінансування. Не вироблено і методологію визначення потреб місцевих громад у закладах і установах для постраждалих від насильства в сім'ї, виходячи з кількості споживачів соціальної допомоги (зокрема, через відсутність надійної статистичної інформації).

Наявні заклади мають обмежену можливість допомоги тим, хто її

потребує: недостатня кількість місць, інституційна обмеженість закладів та складні умови прийому до них. Отримати допомогу у кризовому центрі можливо лише за місцем проживання постраждалих (тобто за наявності реєстрації та в регіоні реєстрації), що значно знижує можливість захисту від насильства значної кількості осіб (наприклад, тих, що пішли з дому без документів та ін.).

РОЗДІЛ 3

СТАВЛЕННЯ ЖІНОК ДО ПРОБЛЕМИ ПОДРУЖНЬОГО НАСИЛЛЯ

3.1. Програма дослідження

Актуальність проблеми. Подружнє насильство як різновид сімейного насильства над жінками залишається невирішеною болючою проблемою сьогодення. Одним із завдань соціальних служб є превентивна діяльність, яка містить напрямок передбачення та проведення до дії механізмів запобігання та подолання цього негативного явища.

Актуальним є вивчення ставлення жінок до проблеми подружнього насильства та ступінь поінформованості щодо можливих дій у разі скоєння насильства по відношенню до них самих.

Метою дослідження є вивчення ставлення жінок до проблеми подружнього насильства.

Завдання:

1. Встановити загальне ставлення жінок до проблеми насильства;
2. Визначити, як часто і з якими видами подружнього насильства, доводиться стикатися жінкам;
3. Виявити найбільш характерні прояви насилля у сімейному житті жінки;
4. З'ясувати способи, до яких вдається жінка з метою захисту себе від кривдника;
5. Вивчити пропозиції жінок щодо відстоювання свої прав та гарантій безпеки сімейних відносин.

Об'єкт дослідження – сімейне насильство над жінками як соціальна проблема.

Предмет дослідження – ставлення жінок до проблеми подружнього насильства.

Генеральною сукупністю дослідження є жінки різних вікових груп, які мали або мають досвід подружнього життя.

Вибірка дослідження. Загалом у дослідженні взяли участь 101 респондент жіночої статі різних вікових груп. За віком: від 18-25 років – 19 осіб (19%); від 26-35 років - 27 осіб (27%); 36-45 років – 22 особи (22%); 46-60 років – 33 особи (32%). Серед опитаних: заміжніх – 49 осіб (48%) ; перебувають у цивільному шлюбі – 19 осіб (19%); розлучених – 15 осіб (15%); шлюбних відносин не мали – 18 осіб (18%).

Метод дослідження – анкетування.

Інструментарій дослідження – анкета (Додаток А).

3.2. Аналіз результатів дослідження

Відповіді на питання «Як Ви вважаєте чи існує проблема насильства в сім'ї в нашому суспільстві?» засвідчили про те, що респонденти достатньо інформовані про таке явище як сімейне насильство. Більшість жінок (63%) відповіли «Так»; «Скоріше так, чим ні» – 21%; про те, що «Насильство є проблемою, актуальною для сучасного українського суспільства» - 15%. Лише 1% опитаних скоріше вважають те, що така проблема не існує. Розподіл відповідей на дане питання показано на рис. 3.1.

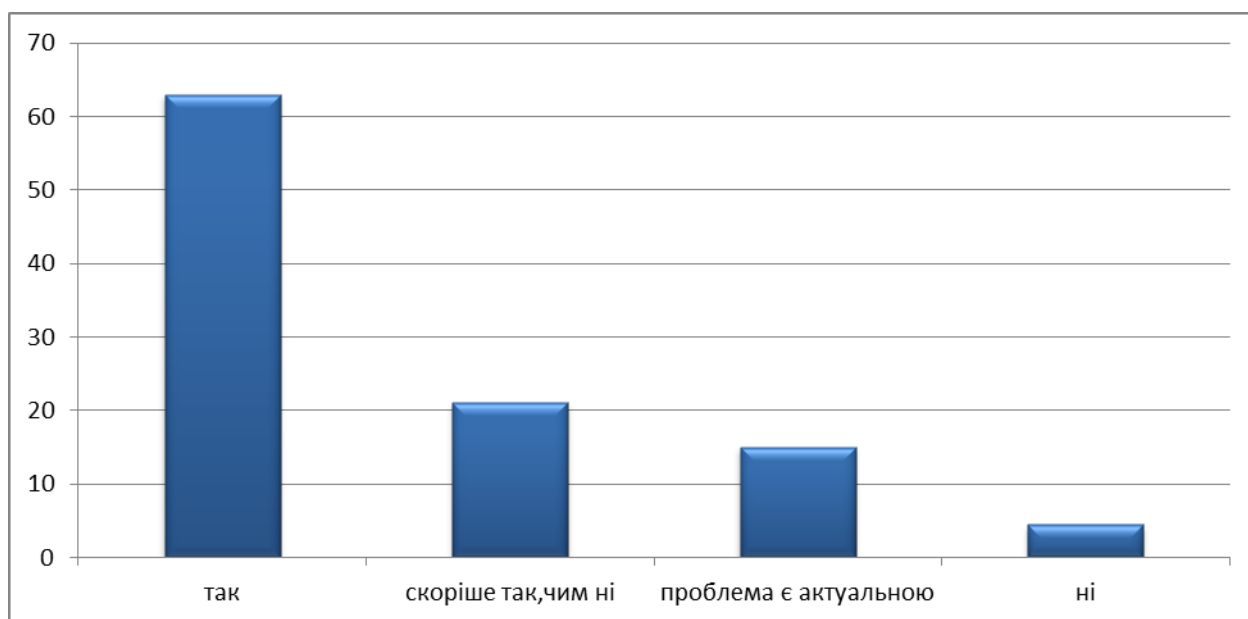

Рис. 3.1. Розподіл відповідей на питання «Як Ви вважаєте чи існує проблема насильства в сім'ї у нашому суспільстві?»

На думку більшості респондентів, насильство над жінками зустрічається в сім'ях однаковою мірою як у селі, так і в місті (90%).

Серед опитаних 21% стверджувально зазначили про те, що факти подружнього насилля проявлялися у їхній сім'ї. Відповідь «Скоріше так, чим ні» надали 9% опитаних. Більшість респондентів (55%) заперечили факт насильства, а 15% респондентів відповіли «Скоріше ні, чим так». Розподіл відповідей відображено на рис. 3.2.

Коли опитані нами респонденти висловили думку щодо запитання «Які із видів насильства найбільше виявлялися по відношенню до Вас?», надавши 1-2 відповіді, то з'ясувалося, що 58% жінок зазнають психологічного тиску, потерпає від фізичного насильства – 9%, й лише незначна частина опитаних (7%) засвідчили про економічний тиск та сексуальне домагання – 2%. Розподіл відповідей показано діаграмою на рис. 3.3.

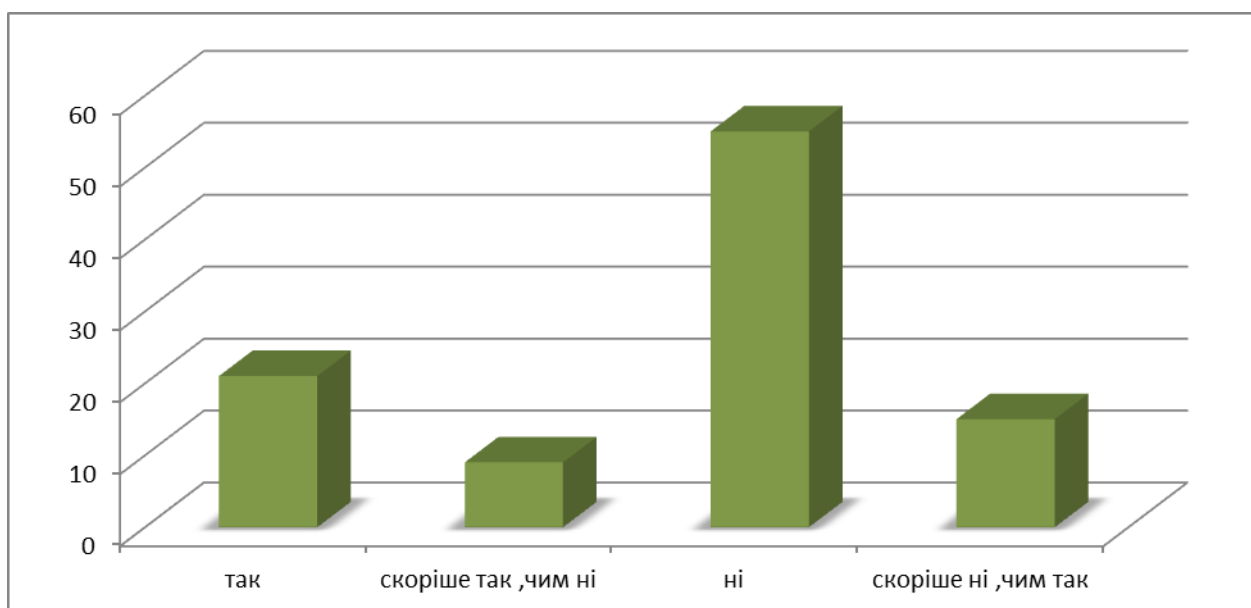

Рис. 3.2. Розподіл відповідей на питання «Чи мали місце факти сімейного насилля у Вашому житті?»

Розподіл відповідей на запитання «Які почуття (стани) виникали у Вас при скоєнні насильства над Вами?», зображений діаграмою на рис. 3.4, засвідчив про те, що у 82% опитаних виникали почуття страху та незахищеності, ненависть до кривдника (78%), почуття сорому та інші стани (45%).

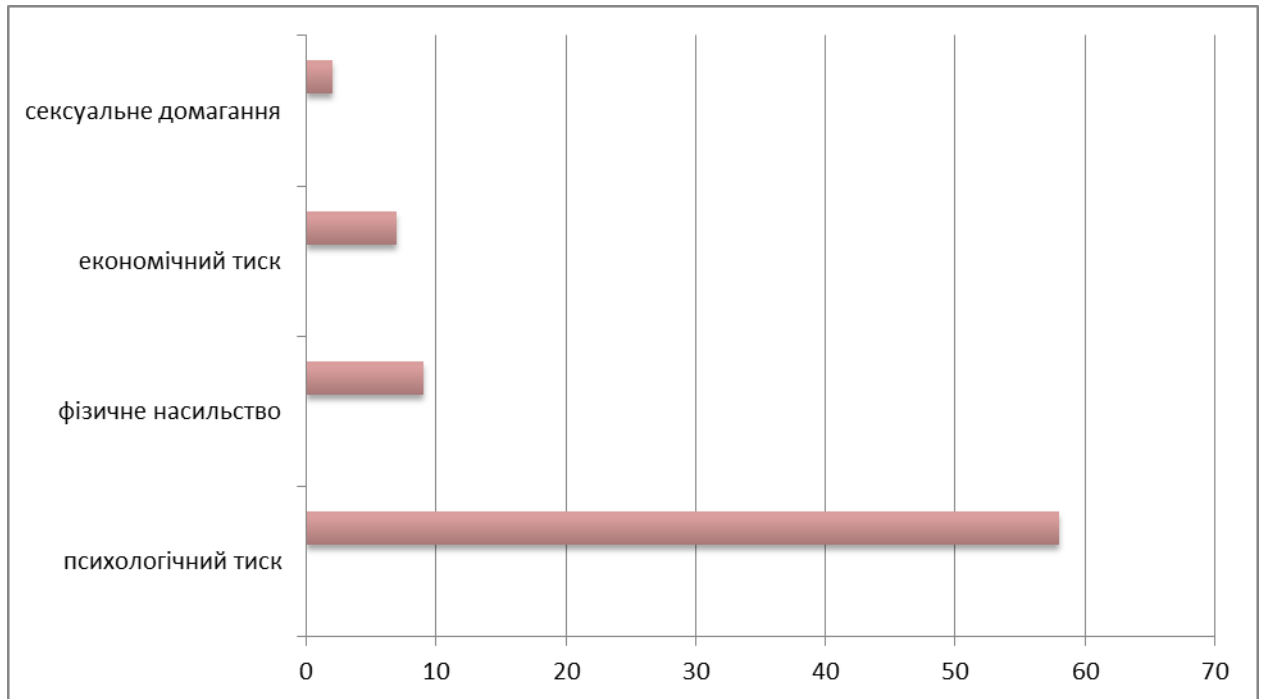

Рис. 3.3. Види насильства, які виявлялися по відношенню до респондентів

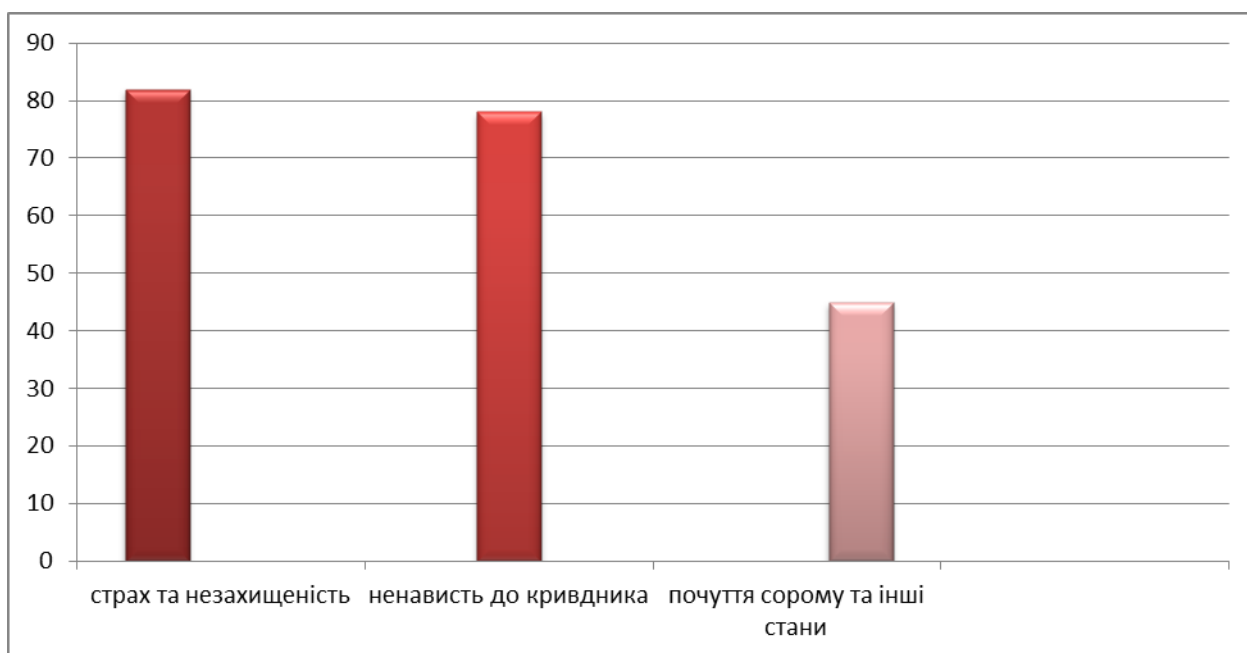

Рис. 3.4. Розподіл відповідей на питання «Які почуття (стани) виникали у Вас при скоєнні насильства над Вами?»

Респондентам було запропоновано зазначити прояви насильства, які мали місце у їхньому подружньому житті (шлюбних стосунках) та періодичність їх скоєння. Отже, за результатами опитування словесні образи постійно мають 15% жінок; приниження людської гідності у присутності інших членів сім'ї та заборона брати участь у вечірках – по 12%. Взагалі найбільш характерними проявами насильства, які мали місце з різною періодичністю по відношенню до опитаних жінок виявились наступні: словесні образи – 71%; заборона брати участь у вечірках (наприклад з колегами по роботі) – 25%; приниження людської гідності у присутності інших членів сім'ї – 16 %; заборона зустрічатися з друзями – 15%. Як свідчать результати опитування, майже третина опитаних нами жінок у сімейному житті стикаються з багатьма проявами різних форм насильства – фізичного, психологічного, економічного. Погрози та залякування, побиття та сексуальне насильство за відповідями

респондентів їх торкається у незначній мірі. Розподіл відповідей на запитання «Які прояви (форми) насильства мали місце у Вашому житті (шлюбних відносинах) та з якою періодичністю?» відображено в табл. 3.1.

У разі скоєння насильницьких дій з особливою жорстокістю більшість респондентів (92%) чинять активний опір кривднику, 72% опитаних негайно звертаються за допомогою до інших членів сім'ї та до соціальних служб, 30% респондентів роблять спробу припинити насильство шляхом умовляння кривдника цього не робити. При цьому ж майже чверть опитаних жінок, розуміючи свою залежність від кривдника, виконують роль «жертви». З даного питання респонденти надавали 2-3 відповіді, розподіл яких відображений на діаграмі рис. 3.5.

Таблиця 3.1.

Розподіл відповідей на запитання «Які прояви (форми) подружнього насильства мали місце у Вашому житті (шлюбних відносинах) та з якою періодичністю?»

	Постійно	Декілька разів на тиждень	1-2 рази на місяць	Декілька разів на рік	Ніколи таких дій не було
Словесні образи	15	9	12	35	29
Погрози, залякування	3	2	5	3	87
Побиття	1	1	6	3	89
Заборона зустрічатись з друзями	9	2	1	3	85

Заборона брати участь у вечірках (наприклад, з колегами по роботі)	12	1	2	10	75
Примушування до інтимної близькості	6	1	2	4	87
Необґрунтовані обмеження у коштах	3	1	2	8	86
Категорична заборона витратити кошти на власні потреби (відвідування перукаря, придбання одягу тощо)	1	1	3	1	94
Приниження людської гідності у присутності інших членів сім'ї	12	1	1	2	84

Респондентам було запропоновано визначити ступінь довіри до зазначених у діаграмі осіб на рис. 3.6 за трьома рівнями. Найвищий рівень довіри серед рідних та найбільш близьких людей - до матері (67%) та рідних брата або сестри (58%). До друзів ступінь довіри на рівні високого засвідчили 47% опитаних. Розподіл відповідей щодо ступеню довіри до фахівців, які змогли б у певній мірі посприяти вирішенню проблеми, вищу оцінку отримав психолог (49%), у той час як до юриста значна частина опитаних (67%) довіру мають низьку. Низький рівень довіри мають також працівники міліції та соціальні працівники, відповідно - по 54% опитаних .

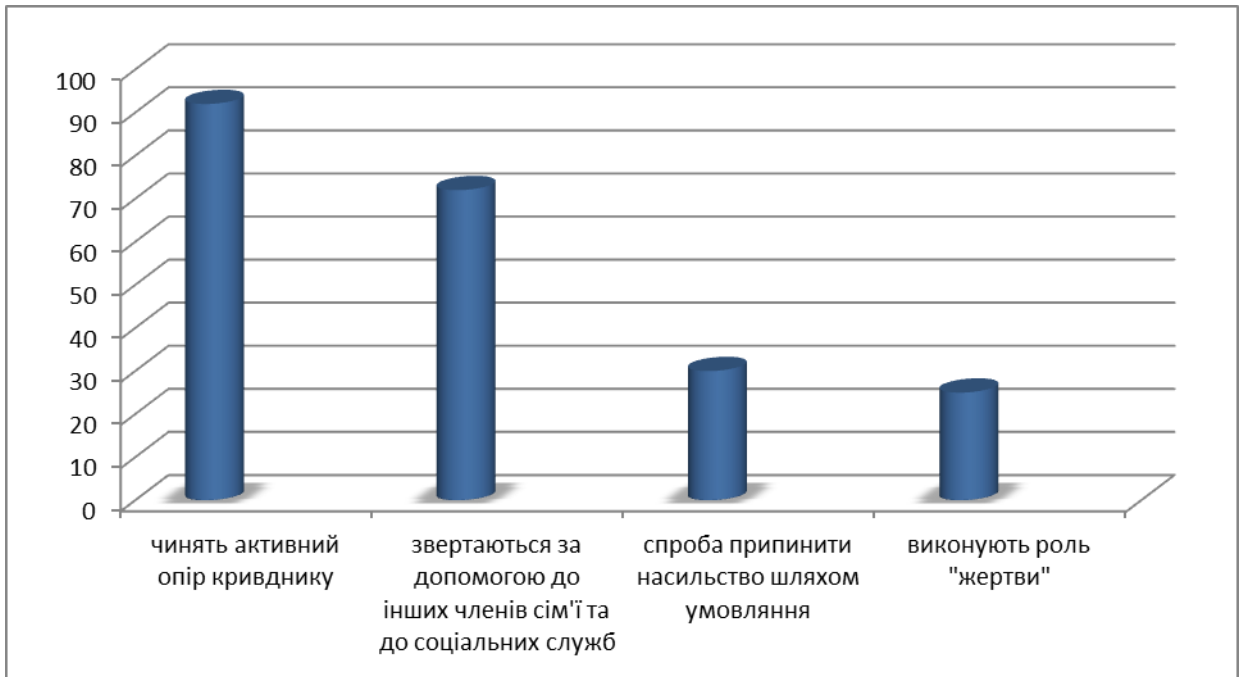

Рис. 3.5. Розподіл реагування на вчинені стосовно респондентів насильницьких дій з особливою жорстокістю

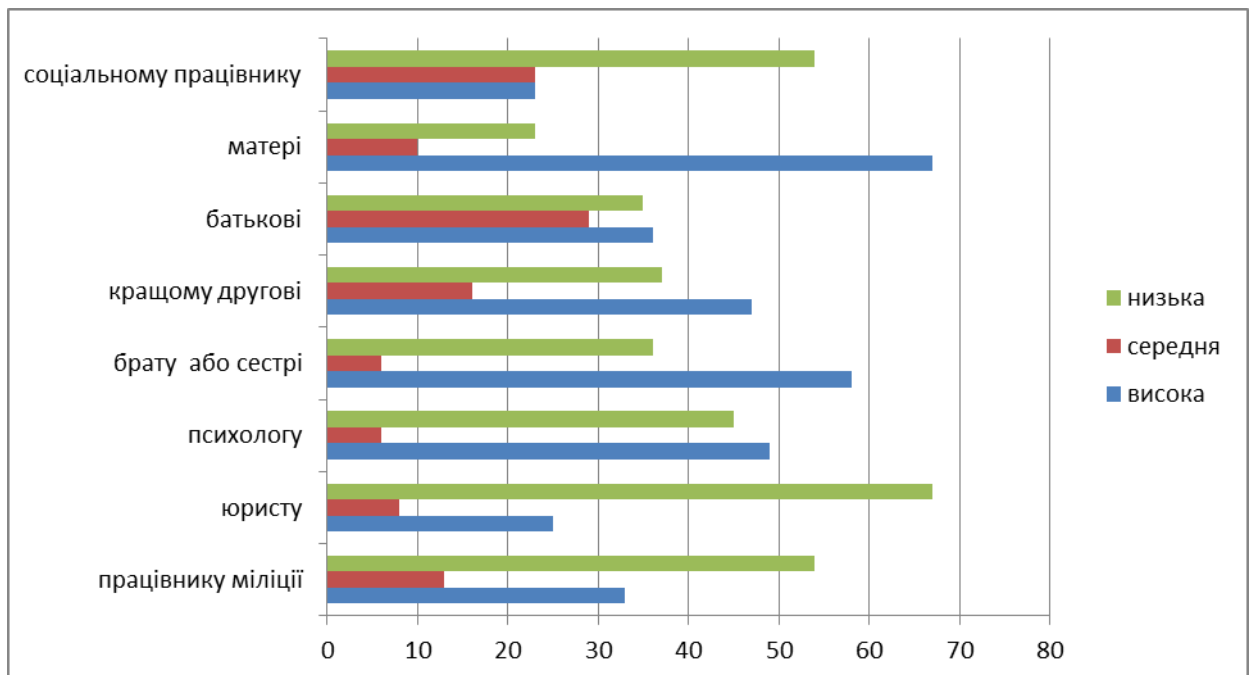

Рис. 3.6. Розподіл відповідей на питання «Кому б Ви найбільше довірилися у разі скоєння насильства над Вами?»

Як свідчать відповіді на питання «Які на Вашу думку, є найбільш ефективні способи впливу на поведінку кривдника?» усі опитані одностайно вважають, що розірвання шлюбних стосунків є виходом з ситуації.

Про можливе виправлення поведінки кривдника шляхом особистого впливу або впливу на нього авторитетних близьких йому людей (наприклад батьків, сестер, братів) засвідчили 68% опитаних жінок. І лише 12% респондентів звернулися б до соціальних служб з подальшим залученням кривдника до корекційних програм. Розподіл відповідей подано графічно на рис.3.7.

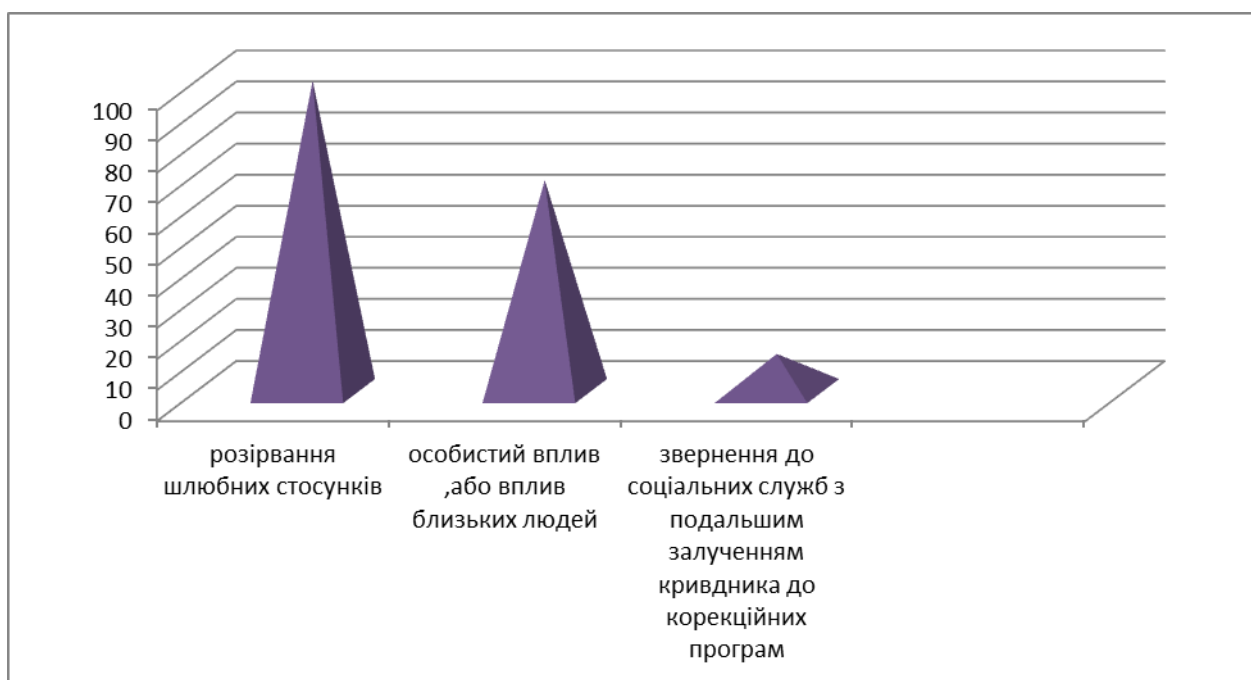

Рис. 3.7. Розподіл відповідей на питання «Які на Вашу думку, є найбільш ефективні способи впливу на поведінку кривдника?»

З метою відстоювання своїх прав жінки готові вдаватись до різних способів. На думку опитаних одним із дієвих способів є висування вимог щодо прийняття відповідних законодавчих актів (33%), участь у роботі громадських організацій (21%). Респонденти майже не вбачають цензу в

досягненні результату через участь у політичних акціях. Лише 2% опитаних виявили схильність до такого способу вирішення проблеми. Для 20% респондентів взагалі було важко обрати будь - який із запропонованих способів. Розподіл відповідей на питання «Які способи відстоювання прав жінок Ви вважаєте настільки допустимими, що самі самі готові взяти в них участь?» показано на рис.3.7.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Як показало емпіричне дослідження жінки достатньо інформовані про таке явище як сімейне насильство. Більшість респондентів вважають, що насильство над жінками зустрічається в сім'ях однаковою мірою як у селі, так і в місті, при цьому вони зазнають психологічного тиску, фізичного насильства, економічного тиску та сексуального домагання.

У разі скоєння насильницьких дій з особливою жорстокістю більшість респондентів чинять активний опір кривднику, або негайно звертаються за допомогою до інших членів сім'ї та до соціальних служб, роблять спробу припинити насильство шляхом умовляння кривдника цього не робити. При цьому ж майже чверть опитаних жінок, розуміючи свою залежність від кривдника, виконують роль «жертви».

З метою відстоювання своїх прав жінки готові вдаватись до різних способів. На думку опитаних одним із дієвих способів є висування вимог щодо прийняття відповідних законодавчих актів, участь у громадських організаціях.

ВИСНОВКИ

Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження проблеми сімейного насильства. З'ясовано, що насильство торкнулось усіх сфер людського буття: політичного, економічного, духовного та сімейно-побутового. Насильство це – дія, за допомогою якого добиваються необмеженої влади над людиною, повного контролю поведінки, думок, почуттів іншої людини. Що стосується визначення самого терміну «сімейне насильство», то незважаючи на часте використання в літературі цього терміна, єдине його визначення поки що не сформульовано вченими. У літературі стосовно до даного явища вживається кілька термінів, розглянутих як синоніми. Найбільш часто можна зустріти термін «домашнє насильство».

З домашнім насильством найбільше часто пов'язують чотири соціально-психологічні фактори, а саме стрес, суспільну ізоляцію, алкоголізм і споконвічну прихильність до насильства.

Насильство в сім'ї, й зокрема подружнє насильство, завдає шкоди фізичному та психічному здоров'ю жінки, яка опинилась в ситуації насильства. За будь-якого виду подружнього насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) у жертви відбуваються негативні психологічні зміни: «набута безпорадність» «синдром побитої жінки».

До сих пір немає єдиного бачення даної проблеми, немає єдиної теоретичної і дослідницької парадигми.

Представники теорій сімейного стресу повідомляють про негативні події в родині, які знижують здібності не тільки дитини в вирішенні конфліктних ситуацій, але також знижують здатність батьків розуміти й адекватно реагувати на потреби своїх дітей.

У межах теорії стримування передбачається, що люди раціонально зважують втрати і вигоди своєї поведінки.

Представники теорії соціальної структури повідомляють про більш високий рівень насильства серед родин з нижчого соціально-економічного класу.

Пояснення ролі соціалізації у виникненні сімейного насильства пропонує теорія соціального на учіння.

Заслуговує увагу теорія циклічності сімейного насильства. З досліджень, що підтверджують циклічну гіпотезу насильства, випливає, що дорослі часто демонструють патерни насильницької поведінки, яку вони спостерігали чи впливу якої піддавалися в дитинстві.

Згідно з теоріями індивідуальних розходжень корені сімейного насильства криються в індивідуальних особливостях осіб, що допускають насилля, а іноді і жертв насилля.

З позицій теорії міжособистісної взаємодії сімейне насильство є продуктом взаємодії між індивідами в специфічних відносинах, а не наслідком поведінки тільки однієї людини (наприклад, того, хто здійснює насильство).

Визнаючи складність самого феномена сімейного насильства, багато дослідників вбачають потребу в багатofакторних теоріях сімейного насильства. Згідно з цими теоріями, процес насильства є складним патерном поведінки, що містить у собі безліч рівнів (наприклад, індивідуальний, сімейний, середовищний), що при взаємодії один з одним приводять до проблеми сімейного насильства

Серед видів насильства більшість дослідників називають фізичне, сексуальне, психологічне чи економічне.

У другому розділі дипломної роботи було розглянуто технології

соціальної роботи з жінками – жертвами подружнього насилля та з особами, схильними до сімейного насильства. З'ясовано, що подружнє насильство над жінками - це, передусім соціальна проблема і її необхідно розглядати, як комплексну проблему, що включає заходи, створені задля припинення злочинів у відношенні особи і щоб забезпечити право кожного членів сім'ї як громадянина на безпеку життя, волю і охорону гідності, і навіть заходи, створені задля соціальної профілактики, тобто в попередження насильства у ній.

Проведений аналіз законодавства засвідчив, що в Україні діють основні закони щодо захисту прав людини відповідно до вимог міжнародного права, чого не можна сказати про нормативно-правове забезпечення протидії насильству в сім'ї, а саме про Закон України «Про попередження насильства в сім'ї».

Окремо слід зазначити про важливість впровадження корекційних програм для осіб, які чинять насильство у сім'ї.

За результатами проведеного емпіричного дослідження щодо ставлення жінок до проблем подружнього насилля, було виявлено, що більша частина респондентів достатньо інформовані про таке явище як сімейне насильство. Також жінки вважають, що насильство над ними зустрічається однаковою мірою, що в селі, що в місті.

Жінки стикаються з різними видами та формами насильства. Коли над жінкою скоюють насильство, то в неї виникають почуття страху, незахищеності, почуття вини, ненависті до кривдника.

Щодо найбільш характерних проявів насилля у сімейному житті жінки, то виявилось, що більшість жінок вислуховують словесні образи, погрози, залякування, також є й такі які зазнають побиття, обмеження у коштах, заборону зустрічатися з друзями.

При вивченні пропозицій жінок щодо відстоювання своїх прав та гарантій безпеки сімейних відносин, то з'ясувалося, що приблизно одна п'ята опитаних не знає, як захистити свої права. Але є жінки, які готові вимагати прийняти відповідні законодавчі акти, також готові взяти участь у громадських організаціях, навіть є й такі, які готові до звернень з цих питань до органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзюк І.В., Козьяков І.С. Поняття та зміст психологічного насильства. Вісник Національної академії прокуратури України. 2018. № 4/2 (58). С. 70–81.
2. Безлюдний О. Насильство над дитиною в сім'ї: теорет. розвідки амер. дослідників. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 3. С.121 – 131.
3. Бова А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Укр. соціум*. 2005. № 1 (6). С. 15 – 25.
4. Бойко О.В. Насильство в сім'ї як форма дезорганізації сім'ї . *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Х., 2002. Вип.19.– С.307-312.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практи-ки. *Форум права*. 2019. 55 (2). С. 6–14.5.
7. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. № 1148. С. 35–40.
8. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 4. С. 47–53.
9. Домашнє насильство як соціальна проблема в сучасній Україні URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/17301>

10. Домашнє насильство: як ефективно надавати правову допомогу
Юридична газета. (2020). URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/domashnenasilstvo-yak-efektivno-nadavati-pravovu-dopomogu.html>.
11. Дяченко К.І. Методична розробка уроку на тему «Психічне та фізичне насильство над особистістю». *Безпека життєдіяльності*. 2005. № 1. С. 35 – 39.
12. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, із змінами і доповненнями.
13. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789, із змінами, внесеними відповідно до Законів N 609-V (609-16) від 07.02.2007, N 599-VI (599-17) від 25.09.2008, N 5462-VI (5462-17) від 16.10.2012, N 5477-VI (5477-17) від 06.11.2012.
14. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року № 2558-III, із змінами і доповненнями.
15. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № -III, із змінами і доповненнями.
16. Запобігання насильства в сім'ї / під заг. ред. А. В. Довженко, А. Й. Присяжнюк, В. А. Ганцюра. Київ : ТОВ НОВА, 2004. 136 с.
17. Кінаш Я. Насильство в сім'ї: реалії сьогодення. *Право України*. 2011. № 11/12. С. 170– 175.
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
19. Конвенція про захист прав людини і основних свобод. (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

20. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами(Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Київ. 2014.
21. Конституція України від 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями.
22. Короткий звіт за результатами дослідження «Попередження насильства над жінками, які перебувають у складних життєвих обставинах: стан розвитку та забезпечення діяльності» (на прикладі м. Києва). Київ : МБФ «Українська фундація громадського здоров'я». URL: <http://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/analit-report-on-VAW-context-in-Ukraine01-11-2021-short-version.doc>
23. Лісова А.В.Насильство в сім'ї – об'єкт соціальної політики в США. Соціологічні дослідження. 2013. № 12. С. 108–116.
24. Ліщук Н.О. Жінка як жертва насильства: актуальні питання. Європейські перспективи. 2018. № 3. С. 195-198.
25. Ліщук Н.О. Загальносоціальна профілактика насильницьких дій щодо жінок. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С.310-315.
26. Ліщук Н.О. Законодавче визначення поняття насильства та його ознак. Право.ua. 2019. № 2. С. 187-190.
27. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічний аспект проблем насильства. К. : Либідь, 2016. 337 с.
28. Максимова Н. Ю. Соціальна робота з сім'єю. К. : ВПЦ "Київський університет". 2015
29. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: лист Міністерства освіти і науки України від 18 травня 20187 р. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>

30. Мірошніченко Т. О. Загальна характеристика рівнів віктимологічної профілактики корисливо-насильницьких злочинів. Європейські перспективи. 2016. Вип. 2. С. 70–74.
31. Модель Барнахус: комплексний підхід до захисту прав дитини, яка зазнала насильства URL: <https://www.prostir.ua/?news=modelbarnahus-kompleksnyj-pidhid-do-zahystu-prav-dytyny-yaka-zaznala-nasylstva>
32. Мустафаєв Г. Ю. Соціально-психологічна характеристика осіб, які зазнають насильство в сім'ї. URL: undacia.org.ua/index.php/stati/58-socialnopsyhologichna-harakteristika-osib-yaki-zaznaly-nasylstva-v-simji
33. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання. Додаток до навчально-методичного посібника для курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Запорожцев А. В. К., 2012.
34. Павлова Т. О., Кривошликова А. С. Правовий аналіз норм Кримінального кодексу України щодо гендерної рівності та протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Правова держава. 2018. № 32. С. 159–168.
35. Плутицька К.М. Проблеми кваліфікації фізичного домашнього насильства. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 3. С. 112–117.
36. Повалій Л. В. Концептуальні підходи до аналізу насильства в сім'ї. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. Вип. 14. Кн. 1. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2010. С. 358–367
37. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній». Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А. Київ, 2016. 90 с.

38. Попередження насильства над дітьми. Інформаційно – методический матеріали та аналіз нормативно-правової бази. К.: Вид. дім “КАЛИТА”, 2007. 224 с.
39. Постанова Верховної Раді України «Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім’ї та жінок» від 05 березня 1999 року № 475-XIV.
40. Постанова Верховної Раді України «Про Рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» від 29 червня 2004 року № 1904-IV.
41. Постанова Верховної Раді України «Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» від 22 березня 2007 року № 817-V.
42. Про запобігання та протидію домашньому насильству (Закон України). № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
43. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практики його застосування. / Ахтирська Н. М. та ін. К.: ТОВ “К.І.С.“, 2010. 124 с.
44. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року, із змінами та доповненнями.
45. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім’ї: навч.-метод. посібник. (в двох томах). Том 1. / за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, Київ : Україна, 2011. 171 с.
46. Справа «Левчук проти України» (LEVCHUK v. UKRAINE) Європейський суд з прав людини. (2020). URL: <https://rm.coe.int/case-oflevchuk-v-ukraine-in-ukrainian-upd/16809fdc12>.

47. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukrnew2/16808b35a4>
48. Суслова О. І. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні. К.: ПП Тютюкін, 2010. 335 с.
49. Тімуш І.С. Визначення сім'ї у юридичній науці. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право № 2 (47) Київ. 2018. 109- 115с.
50. Ткаленко О. М. Нормативно-правове забезпечення попередження насильства в сім'ї в Україні: стан та перспективи розвитку Південноукраїнський правничий часопис № 3- 2014 35-38с.
51. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. К. : ДЦССМ, 2002. 216 с.
52. У Міністерстві соціальної політики озвучили статистику звернень через домашнє насильство в Україні у 2020 р. URL: [https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashnie-nasylstvo-minsotspolityky/30970575.html#\(дата звернення 28.01.2021\)](https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashnie-nasylstvo-minsotspolityky/30970575.html#(дата%20звернення%2028.01.2021)).
53. Харитонова О. В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково- практичний по-сібник. Харків: ТОВ Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.
54. Черевач О. М. Адміністративно-правова характеристика насильства в сім'ї. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 147 – 151.
55. Чернова О.В. Адміністративноправова характеристика насильства в сім'ї. *Право і суспільство* № 6.- 2011. 147-151с.
56. Шаргородська С. Насилля в сім'ї: види, наслідки, шляхи подолання. *Соціальний педагог*. 2007. №2. С. 14 – 16.

57. Що таке Барнахус, і як він працює. URL: <https://childhub.org/uk/promising-child-protection-practices/shcho-take-barnahusi-yak-vin-pracyuie>
58. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2013. Вип. 28. С. 185–189.
59. Якімова С.В., Лесяк Н.І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 3. С. 192–194.
60. Ярошенко Ю.Ю. Право особи на сім'ю за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Одеса: Юридична література. 2018. Вип. 43. – С. 216–221.

АНКЕТА

Шановний респонденте!

Здобувачка спеціальності «Соціальна робота» з метою вивчення проблем сімейного насильства по відношенню до жінок проводить соціологічне дослідження. Просимо Вас відповісти на запропоновані питання і позначкою відмітити обрані відповіді.

Опитування є цілком анонімним, анкету підписувати не треба.

1. Як Ви вважаєте чи існує проблема насильства в сім'ї в нашому суспільстві?

1. так;
2. скоріше так, чим ні;
3. вона є дуже актуальною;
4. скоріше ні, чим так;
5. ні, такої проблеми не існує.

2. На Вашу думку, насильство над жінками частіше зустрічається в сім'ях, які проживають:

1. у селах, селищах;
2. у містах;

3. однаковою мірою, що в селі, що в місті;

3. Чи мали місце факти подружнього насилля у Вашому житті?

1. так;
2. скоріше так, чим ні;
3. ні;
4. скоріше ні, чим так

4. Які із видів насильства найбільше виявлялися по відношенню до Вас? (оберіть 1-2 відповіді)

1. фізичне насильство;
2. психологічний тиск;
3. сексуальне домагання;
4. економічний тиск;
5. інше _____

4. Які почуття (стани) виникали у Вас при скоєнні насильства над Вами? (оберіть 2-3 відповіді)

1. ненависть до кривдника;
2. почуття вини;
3. страх;
4. незахищеність;

5. сором;

6. інше _____

5. Які прояви (форми) подружнього насильства мали місце у Вашому сімейному житті (шлюбних стосунках) та з якою періодичністю?

	Постійно	Декілька разів на тиждень	1-2 рази на місяць	Декілька разів на рік	Ніколи таких дій не було
Словесні образи					
Погрози, залякування					
Побиття					
Заборона зустрічатись з друзями					
Заборона брати участь у вечірках (наприклад, з					

колегами по роботі)					
Примушування до інтимної близькості					
Необґрунтовані обмеження у коштах					
Категорична заборона витратити кошти на власні потреби (відвідування перукаря, придбання одягу тощо)					
Приниження людської гідності у присутності інших членів сім'ї					

6. Як Ви реагуєте на вчинені стосовно Вас насильницькі дії з особливою жорстокістю? (оберіть 2-3 відповіді)

1. чиню активний опір кривднику;

2. роблю спробу припинити насильство шляхом умовляння кривдника цього не робити;
3. розумію свою залежність від кривдника і тому виконую роль «жертви»;
4. негайно звертаюсь за допомогою до інших членів сім'ї;
5. викликаю міліцію;
6. кличу на допомогу сусідів;
7. звертаюсь до соціальних служб;
8. інше _____

7. Кому Ви найбільше б довірилися у разі скоєння насильства над Вами? (ступінь довіри визначте за 5-бальною шкалою)

		Шкала (кількість балів)				
	Матері					
	Батькові					
	Кращому другу або подрузі					
	Брату або сестрі					
	Психологу					
	Юристу					

	Працівнику міліції					
	Соціальному працівнику					

8. Які, на Вашу думку, є найбільш ефективні способи впливу на поведінку кривдника? (оберіть 2-3 відповіді)

1. виправлення поведінки кривдника шляхом особистого впливу або впливу на нього авторитетних близьких йому людей (наприклад, батьків, сестер, братів);

2. звернення до соціальних служб з подальшим залучення кривдника до корекційних програм;

3. розірвання шлюбних стосунків;

4. вирішення проблеми насильницької поведінки у судовому порядку;

5. використання різних форм заохочення (цінні подарунки, спільні мандрівки тощо);

6. народження дітей;

7. інше _____

9. Які способи відстоювання прав жінок Ви вважаєте настільки допустимими, що самі готові взяти в них участь?

1. особисті звернення зі скаргами до органів влади;

2. участь у громадських організаціях;
3. політичні акції (мітинги, пікетування);
4. вимагати прийняти відповідні законодавчі акти;
5. жоден із цих способів не є прийнятним;
6. важко відповісти;
7. інше, що саме _____

10. Ваш вік:

1. 18-25 років;
2. 26-35 років;
3. 36- 45 років;
4. 46-60 років

11. Ваш сімейний стан:

1. заміжня;
2. перебуваю у цивільному шлюбі;
3. розлучена;
4. шлюбних відносин не мала;

Дякуємо за співпрацю!

